

Možnosti rozvoje tvořivosti dětí a mládeže v nízkoprahových zařízeních Zlínského kraje

Lucie Friedlová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie FRIEDLOVÁ**
Osobní číslo: **H080142**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Možnosti rozvoje tvořivosti dětí a mládeže
v zařízeních sociální péče.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
**Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rozvoje tvořivosti dětí a mládeže
v zařízeních sociální péče.**
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PECINA, P. Tvořivost ve vzdělávání žáků. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008. 99 s. ISBN 978-80-210-4551-4.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. Tvořivé vyučování. 1. vyd. Praha : Grada, 2003. 208 s. ISBN 80-247-0374-2.

ZELINA, M., Rozvoj tvorivosti dětí a mládeže. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1990. 130 s. ISBN 80-08-00442-8

CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu : základy kvantitativního výzkumu. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

Veřející bakalářské práce:

doc. PhDr. Anna Masariková, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

20. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevytýkálečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je rozdělena na dvě části. Teoretické část je věnována kreativnímu procesu, metodám rozvoje tvořivosti, vlastnostem tvořivé osobnosti a charakteristice nízkoprahových zařízení. Praktická část zahrnuje kvalitativním výzkumnému šetření, které zjišťuje možnosti rozvoje tvořivosti dětí a mládeže v nízkoprahových zařízeních Zlínského kraje.

Klíčová slova: tvořivost, tvůrčí proces, pedagog, dítě, mládež, nízkoprahové zařízení

ABSTRACT

This bachelor thesis is divided into two parts. In the theoretical part we are dealing with a creative process, methods of development of creativity, characteristics of a creative personality and characteristics of low threshold institutions. In the practical part, we are dealing with the qualitative research method, which detects the possibilities of a development of creativity of children and youth in low threshold institutions in the Zlinsky region.

Keywords: creativity, process of creativity, pedagogue, child, youth, low threshold institutions

Děkuji paní doc. PhDr. Anně Masarikové, CSc. za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a připomínky.

„Někdo vidí věci tak, jak jsou a ptá se proč. Já sním o věcech, které nikdy nebyly, a ptám se, proč nebyly.“

G. B. Shaw

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 TVOŘIVOST	13
1.1 HISTORIE	14
1.2 TVŮRČÍ PROCES	15
1.2.1 Podmínky tvůrčího procesu.....	17
1.3 TVŮRČÍ PRODUKT	21
1.4 BARIÉRY TVOŘIVOSTI.....	22
2 CHARAKTERISTIKA TVOŘIVÉHO PEDAGOGA	24
2.1 PEDAGOG A TVOŘIVÉ KLIMA.....	25
3 DĚTI, MLÁDEŽ A TVOŘIVOST	26
4 METODY ROZVOJE KREATIVITY	28
4.1 DISKUSNÍ METODY	28
4.2 METODY HEURISTICKÉ	29
4.3 METODY SITUAČNÍ	30
4.4 METODY INSCENAČNÍ.....	30
4.5 DIDAKTICKÉ HRY.....	31
5 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ	32
5.1 UKOTVENÍ V LEGISLATIVĚ	33
5.2 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
6 POPIS VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	36
6.1 CÍL VÝZKUMU	36
6.2 FORMULACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	36
6.3 TYP VÝZKUMU.....	37
6.4 METODY VÝZKUMU	37
6.5 VÝZKUMNÝ VZOREK	37
6.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ KVALITATIVNÍCH DAT	38
6.7 ANALÝZA KVALITATIVNÍCH DAT	38
7 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	67
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	73
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	75

SEZNAM OBRÁZKŮ	76
SEZNAM GRAFŮ	77

ÚVOD

Jsem zastáncem názoru, že děti potřebují do jistého věku organizovat jejich volný čas. Pokud je necháme, ať si dělají, co chtějí, nemusí docházet k činnostem a aktivitám, které by podporovaly jejich vnitřní rozvoj. Pokud chceme, aby dítě v budoucnu nemělo problém začlenit se do kolektivu, ať už kamarádů, kolektivu pracovního nebo do společnosti obecně, je potřeba u něj rozvíjet určité vlastnosti, schopnosti a podobně. Tato práce se zabývá tvůrčím procesem a možnostmi rozvoje tvořivosti u dětí a mládeže. Uvádíme podmínky tvůrčího procesu a charakteristiku tvořivého produktu. Prostřednictvím vlastní tvořivosti má dítě možnost se projevit ať už po stránce výtvarné, hudební či jiné. Používáním specifických metod na rozvoj kreativity můžeme u dětí dosáhnout vynikajících výsledků. Nikdy nevíme, co se v jedinci může ukrývat a je pak zejména na pedagogovi, aby nadání, talent a další prvky, které se v tvůrčím procesu objevují, pomohl odhalit.

V současné době je velmi těžké, aby jedinec ve společnosti vynikl nebo se prosadil. Pokud od útlého věku budeme působit na formování osobnosti dítěte a budeme ho podporovat v činnostech, ve kterých se může realizovat a dávat do nich své vlastní pocity a zároveň ho k tomu budeme vhodně motivovat a poskytovat mu podporu a ohodnocení, dáme mu tím základ, který v budoucnu bude moci dále rozvíjet. Pokud bude mít dítě jistotu, že jsou okolo něj lidé, kteří ho podporují a oceňují jeho projevy, bude cítit vlastní hodnotu a nestane se mu, že by ho od činnosti či práce odradilo nízké sebevědomí. Samozřejmě, že nemůžeme pěstovat v dítěti mylné naděje, když jeho činnost neodpovídá požadovaným standardům. Mohlo by v budoucnu ošklivě narazit při vyslechnutí kritiky jiné osoby. Důležité je, abychom dítěti poskytli dobré vnější podmínky pro jeho rozvoj, jako je výběr dobré školy, přiměřená organizace volného času a seznámení s různorodými činnostmi, kterým se může v rámci rozvoje talentu a nadání věnovat. Z velké části je na pracovnících těchto institucí uvědomit si, že jim někdo svěřil dítě do péče a přebírá tak po určitý čas odpovědnost za to, jak na něj bude působit a co si bude moci dítě z takto stráveného času odnést.

Dále se také věnujeme charakteristice tvořivého pedagoga. Pokud si jedinec zvolí jako své povolání funkci pedagoga volného času, či sociálního pracovníka v klubech pro mládež, měl by to udělat především proto, že má zájem o poskytování služeb, které budou dítě formovat jak po stránce výchovné, tak po stránce umělecké, estetické, atd. Volný čas

slouží dětem především pro to, aby rozvíjely své zájmy a projevovaly nadšení pro určitou věc, ať už je to sport, hudba, výtvarné činnosti nebo další. Pokud je tato činnost podporována a rozvíjena, dítě se bude neustále v rámci možností zdokonalovat. I tím, že se naučí, jak je vhodné se svým časem nakládat, bude mít dobrý start do budoucího „dospělého“ života. Jak je uvedeno v praktické části této práce, nízkoprahová zařízení nabízejí nejen prostor pro trávení volného času již zmíněné věkové skupiny, ale také rozmanité možnosti činností a bohatou nabídku programů, ve kterých má dítě možnost rozvíjet se, zejména kreativní stránku osobnosti.

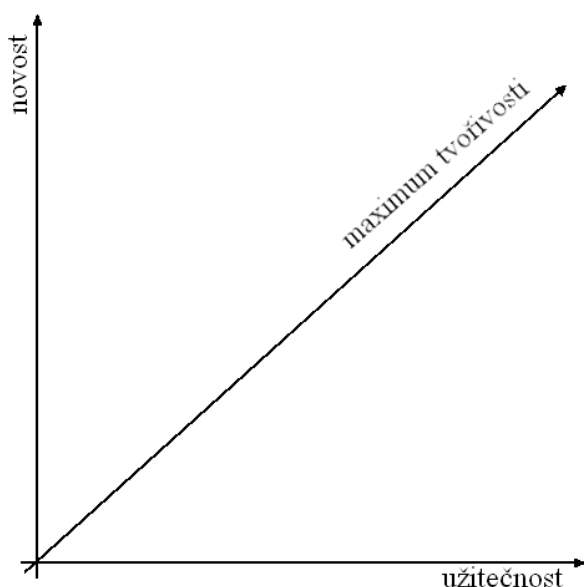
Téma práce jsme si vybrala zejména proto, že se sama považuji za tvořivou osobnost a neustále se pohybuji díky svým zájmům, které se dotýkají také dětí a mládeže, v tvůrčím prostředí a tvůrčím procesu. Tvořivé výtvary zejména dětí považuji za úžasnou věc, neboť z nich vyzařuje dětská „neposkvrněnost“ dnešní dobou, která nabízí nespočet patologií.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TVOŘIVOST

Lidé se zaobírají pojmem kreativita již dlouho dobu. Snaží se zkoumat významné tvůrčí osobnosti, hledat, kde vzali inspiraci, nadání. V literatuře najdeme nespočet různých definic tvořivosti. Podle Ullricha (In Nakonečný, 1995, In Petrová 1999) je tvořivost schopnost poznávat předměty v nových vztazích, originálně, používat je neobvyklým způsobem, ale smysluplně, vidět nové problémy tam, kde je jiní nevidí, měnit navyklá schémata myšlení a nepovažovat nic za pevné a jediné správné, nacházet něco nového, co obohatí kulturu a společnost. Podle Garretta (1987) lze tvořivost popsat jako vektor novosti a užitečnosti, „*tvořivost je výslednicí velikosti těchto dvou charakteristik*“ (Lokšová, Lokša, 1999, s. 113 – 114).

Obrázek 1 Vztah mezi novostí, užitečností a tvořivostí

V současné době se většina autorů, kteří se zabývají tvořivostí a jejím rozvojem, přiklání ke stanovisku, že všichni jedinci jsou do určité míry tvořiví. Hausman (1985) tvrdí, že tvořivost je určitá zručnost a že se ji může každý naučit používat a ovládat (In Lokšová, Lokša, 1999). „*Sternberg, Ohara, Lubart chápou tvořivost jako investici organizace nebo jedince do vědomostí, intelektuálních schopností, stylů myšlení, motivace, osobnosti, prostředí*“. Jejich využití je podmínkou rozvoje kreativity při tvůrčí činnosti (In Lokšová, Lokša, 2003, s. 9). Tvořivost lze rozdělit podle oblastí, v nichž je uplatňována, projevuje se v rozmanitých činnostech jako např. umění, věda (Kožuchová, 1995). Jak uvádí Petrová

(1999) tvořivost člověka se projevuje vnější tvorbou, která je viditelná a hmatatelná (jedná se o tzv. vnější projev tvorby), ale také utvářením osobnosti tvůrce, který se tvořivou činností zdokonaluje, stává se tvořivějším (zde jedná se o vnitřní projev tvorby).

1.1 Historie

Nyní se zaměříme na historii vnímání a zkoumání tvořivosti. Počátky rozkvětu tvořivosti sahají až do dávné minulosti.

Od starověku po středověk

Ve velmi raných dobách lidé věřili, že všechno dobré a nové přichází od Boha. Osoba, která pocítila tvůrčí podnět, vzývala múzy a žádala je o pomoc. Ve středověku byly zachráněny vzácné svazky písemnictví křesťanských a pohanských myslitelů křesťanskými mnichy. Ti tato díla nejen uchovávali, ale také ručně prepisovali. Jejich úsilí chápeme jako zásadní přínos k lidské tvořivosti, jelikož uchránili slovo, které později podněcovalo myslitele v nadcházejících stoletích. Když kolem roku 1350 končila epidemie moru, který měl na svědomí smrt jedné třetiny veškeré západní populace, nastala velká nouze o pracovní síly. Nastalo oslabení poslušnosti vůči řádu diktovanému církví. Řemeslníci začali sklízet chválu a také stoupal zájem o jejich výtvořky. Malíři, básníci i filozofové sice nadále oslavovali Boha, ovšem v podobách oslavujících lidský život (Dacey, Lennon, 2000).

Renesance

Během renesance panoval názor, že tvořivost je záležitostí dědičnosti, genů. Díky intelektuálnímu a duchovnímu převratu došlo k osvobození od středověkých tradic. V této době kolovaly knihy vytvořené zmíněnými mnichy a nastal příliv učenců z muslimských zemí. Šířením těchto „nových“ myšlenek docházelo k intenzivnějšímu prožívání svobody. Myslitelé byli povzbuzeni k bližšímu zkoumání všeho, i dosud nedotknutelné víry. Z toho pramenila vědecká, umělecká, filozofická i politická revoluce, nazývaná osvícenství. V roce 1767 došlo k významnému bádání v oblasti tvůrčího procesu. William Duff přišel s teorií o biologicko-psychosociální povaze tvůrčího procesu. Podle Duffa je nezbytná kombinace představivosti, úsudku a vkusu. Charles Darwin vyvrátil názor o dědičnosti

tvořivosti důkazem, že ke genetickým změnám dochází nikoli v důsledku praktických zkušeností, nýbrž na základě náhodné mutace v průběhu dlouhých dějinných období (Dacey, Lennon, 2000).

20. století

V první polovině dvacátého století vznikala řada prací dotýkajících se tvořivé osobnosti. Mezi nejvýznamnější autory patří Sigmund Freud. Freud zastával myšlenku, že tvůrčí schopnosti představují rys osobnosti, který se zpravidla upevňuje zkušenostmi získanými v průběhu prvních pěti let života. Obecněji lze také říci, že se domníval, že je tvořivost výsledkem překonání traumatického zážitku, obzvláště v dětství. Dalšími představiteli byli např. Ernst Kris, Alfred Adler, Carl G. Jung, Abraham Maslow a další (Dacey, Lennon, 2000).

Max Wertheimer zastával myšlenku, že tvořivost lze posilňovat (Zelina, Zelinová, 1990). V padesátých letech došlo k začátku novodobého zkoumání problematiky tvořivosti. Z tohoto období máme mnoho prací v oblasti pedagogiky a psychologie. Jmenovat můžeme např. práce J. P. Guilforda a E. P. Torranceho, kteří jsou průkopníky mezinárodního výzkumu tvořivosti (Pecina, 2008). Guilford zastával myšlenku, že psychologie přeceňuje význam inteligence a málo si všímá tvořivosti, která vede k produkci nových, užitečných myšlenek a děl (Lokšová, Lokša, 1999).

V druhé polovině dvacátého století se literatura věnuje tvořivosti a jejímu rozvoji v intenzivní formě. Významné jsou například publikace Guilforda, Hlavsy, Zeliny, Maňáka a Lokši, Lokšové. Všeobecně uznávané názory z konce dvacátého století říkají, že každý člověk je tvořivý. Tvořivost lze rozvíjet a může se projevit v každé činnosti.

1.2 Tvůrčí proces

Tvůrčí proces je uskutečňován subjektem (tvůrcem) a výsledkem tohoto procesu je úplně nový, originální, užitečný produkt (Lokšová, Lokša, 2003). Tvůrčí proces probíhá uvnitř jedince, významně k němu přispívají vnitřní i vnější podmínky. Úsilí a neklid, provázející proces tvořivosti, střídají spokojenost a radost, které přináší úspěšné dokončení činnosti. Člověk pociťuje vlastní hodnotu a také hluboké uspokojení (Petrová, 1999).

Tvůrčí proces se nejčastěji rozděluje do čtyř fází (Lokša, Lokšová, 2003):

1. Přípravná – je potřebné určitý problém řešit?
2. Inkubační – zaobíráme se problémem
3. Iluminační – napadá nás možné řešení
4. Ověřovací – ověřujeme správnost řešení aplikací do praxe.

Jednotlivé fáze tvoří ucelený proces a navzájem se podmiňují a prolínají. Podle Plhákové (2008) je pro některé jedince velmi obtížné najít cestu z problémové situace. Může to způsobit frustraci. Jedinec se marně snaží aplikovat osvědčené postupy, ovšem řešení stále uniká. Často pomůže na chvíli problém odložit. Díky tomu, že se jedinec nesoustředí upjatě pouze na určitý problém a řešení problému probíhá pravděpodobně nadále v nevědomí, můžou se vynořit nové alternativy a náhle se může vynořit klíč k řešení problému. Nastává zmíněné uspokojení a úleva. Pak je už jen potřeba trpělivosti a vytrvalosti v ověřovací fázi tvůrčího procesu.

Musil (1989) rozčlenil pod šifrou PASPSA tvořivý proces do pěti etap:

Percepce: vnímáme problém, podnět

Analýza: rozbor situace, problému, stanovení cílů

Syntéza a Produkce: nápadů, více způsobů řešení

Selekce: výběr nejlepšího řešení

Aplikace: uplatnění nápadů i přes překážky

Tyto etapy se zdají být vhodným postupem ve snaze pedagoga rozvíjet tvořivost při konkrétní činnosti v nízkoprahových zařízeních (dále jen NPZ) to může být např. beseda na určité téma). Musil (1989) také poznamenává, že je důležité, aby pedagog byl schopen vžít se do dítěte a snažil se pozorovat očima dítěte. Dospělého často nenapadne rozplývat se nad krásou nalezeného kamínku. Na základě zkušenosti můžu poznamenat, že dítě je schopno strávit spoustu času nad bádáním odkud se kamínek vzal, proč má určitou barvu, proč má určitou strukturu. Pokud si člověk uvědomí, že nevnímat věci pouze povrchně je

to správné, nebude věci a vlastně i celé okolí brát jen tak, jak ho vidí na první pohled a nechá si prostor pro nové objevování, může mu to dát v budoucnu další inspiraci a také prostředky nebo náměty pro uskutečňování tvůrčího procesu, zvláště právě v povolání sociálního pedagoga či vychovatele dětí a mládeže. *„Způsob jakým se díváme (a už sám fakt, že se díváme), utváří náš životní styl, jeho atmosféru, kolorit, osobnost. Tím, že žijeme, zároveň tvoříme“* (Petrová, 1999, s. 9).

„Každý tvořivý proces vyžaduje speciální činnosti, prostředky a metody“ (Lokšová, Lokša, 1999, s. 133). Pro generování tvořivých produktů jsou důležité tři komponenty tvořivého výkonu. Každá složka zvlášť představuje nutnou podmínku tvořivosti, nepostačují si však jedna bez druhé. Jsou to:

1. Dovednosti významné pro danou oblast činnosti (vědomosti, technická zručnost, specifická nadání)
2. Dovednosti významné pro tvořivý výkon (kognitivní styl, aplikace heuristiky, pracovní styl)
3. Úkolová motivace (motivační proměnné – determinují přístup člověka k dané úloze). (Lokšová, Lokša, 1999).

Důležité je rozvíjet všechny stránky osobnosti, neboť nelze přesně vymezit, který kognitivní proces se na tvořivosti podílí (Němec, 2004).

1.2.1 Podmínky tvůrčího procesu

Tvořivý proces se neděje sám od sebe. Jednou z podmínek tvořivé práce je myšlení. Guilford (1954, In Nakonečný, 1998) uvádí dva základní druhy myšlení. Je to myšlení konvergentní, které používáme u známých způsobů řešení, a divergentní myšlení, které má tvůrčí charakter a směřuje k objevení nového a originálního řešení. Königová (2007, s. 44) nahrazuje tyto dva pojmy myšlením logickým a intuitivním. *„Logické myšlení potřebuje být doplněno intuitivním, aby přinášelo tvůrčí řešení, a naopak, intuitivní myšlení potřebuje být doplněno logickým, aby ověřovalo správnost postupu, eventuálně myšlenku zobecnilo a stalo se tak základem pro další rozvoj tvořivého myšlení“*. Doplnjuje také, že

divergentní myšlení je podstatou tvořivosti, protože díky tomuto stylu myšlení dosahujeme jiných způsobů řešení, než je běžné, a vytváříme tak nové a originální nápady.

Rozvíjení tvořivého myšlení je podle Zeliny, Zelinové (1990) jednou z hlavních oblastí, jimiž lze podporovat rozvoj kreativity právě ve volném čase dětí a mládeže. Divergentní úlohy lze aplikovat na spoustu aktivit a cvičení, se kterými se děti můžou setkat v rámci probíraných témat v NPZ, která nabízí jednu z variant kvalitního a smysluplného trávení volného času pro danou věkovou skupinu. Přikláním se k názorům Zeliny, Zelinové (1990), že způsob využívání volného času má samo divergentní ráz. Nejčastěji divergentní úlohy začínají slovy: Vymyslete, povykládejte, co jste cítili když, co vás napadne, když se řekne...apod. V NPZ Zlínského kraje pořádají pracovníci různé besedy a přednášky např. na téma šikany, či drogové problematiky. Ideálním navozením tvůrčího zapojení dětí je aplikace těchto divergentních úloh. Děti mají za pomoci animátorů, či koordinátorů diskusí ideální možnost touto cestou projevit své tvořivé „Já“. Pedagog je zde od toho, aby tvůrčí potenciál rozpoznal a snažil se navést a dále motivovat jedince tak, aby věděl, že jeho projev má smysl, že svým názorem přispěl k nalezení určitého řešení, či přímo vyřešení problému. Témata probíraná v NPZ jsou vždy aktuální a pro danou věkovou skupinu zajímavá. Pracovníci těchto klubů/center se snaží, aby témata byla příbuzná zejména jejich klientům. Jde především o situace, do kterých by se mohli klienti dostat.

Nyní se zaměříme na podmínky tvořivého procesu, uvedené Kožuchovou (1995) z pohledu technické tvořivosti. Rozlišuje podmínky objektivní a subjektivní.:

Objektivní podmínky tvůrčího procesu

Objektivní podmínky tvůrčího procesu tvoří motivace, příjemné prostředí, respekt k osobnosti dítěte a příjemná atmosféra.

Motivace

V literatuře zabývající se tvořivostí se dočteme, že pokud je jedinec vhodně motivován, usnadňuje se tvořivý proces. Pokud dojde k nenásilnému navození motivace, dítě se samo zajímá o problémovou situaci a začíná tak tvůrčí činnost. Je důležité po celou dobu činnosti udržet motivaci na určité hladině, aby dítě neztratilo o daný jev zájem. Zvláštní pozornost je potřeba věnovat méně zdatným žákům, kteří by neúspěchem v dané

činnosti mohli ztratit zájem. Pedagog musí podpořit dítě, pomoci mu v hledání příčin neúspěchu a pomoci mu zdokonalit cestu k vyřešení situace (Kožuchová, 1995). Výkony dětí motivovaných z vnějšku (hodnocení činnosti, příslib odměny, který může odvracet pozornost od zadaného úkolu) jsou méně tvořivé, než výkony dětí motivovaných vnitřně (např. na základě atraktivnosti zadaného úkolu). Tvořivá atmosféra, jako jeden z prostředků motivace, má za následek větší míru kreativity v činnosti (Lokšová, Lokša, 1999).

Příjemné prostředí

Příjemné prostředí je jedna z hlavních podmínek nejen pro dobrou psychickou pohodu, ale také pro vytvoření tvůrčí atmosféry. Zde jde především o působení pedagoga (tvořivý pedagog v dobré náladě, pozitivní přístup, kladný vztah k práci s dětmi), materiální vybavení (bohatá nabídka pomůcek pro všechny). Pokud dítě pracuje v příjemném prostředí, je pro něj práce snadnější, než když je v malém prostoru společně s dalšími dětmi, v nevětrané místnosti a ještě se musí dělit o pracovní pomůcky. Dítě si k prostředí, ve kterém se cítí příjemně, vytváří pozitivní vztah a rádo se do něj vrací, váží si ho. Pokud se dítě v prostředí, ve kterém tráví čas, necítí dobře, nelze předpokládat schopnost tvořivé práce, ale také to na něj může mít negativní dopad. Jak uvádí Kobyłka (1988) fantazii, kterou je při tvůrčím procesu nezbytné zapojovat, podporuje pobyt v přírodě, dobrá zvuková izolace, vhodně zvolená hudba či pořádání aktivit v přírodě. Výrazně podporuje rozvoj tvořivosti možnost jedince upravit si interiér dle vlastních představ. Mezi ostatní vnější podmínky řadí také velké, dobře osvětlené a větrané místnosti.

Respektování osobnosti dítěte

Každé dítě je jiné a je potřeba jej respektovat. Ať už se jedná o výtvarnou činnost, či nápady vznesené ze strany klientů při diskusích. Zvláště v těchto službách se předpokládá, že každý je vítán, každý má možnost se projevit. Každé dítě má individuální potřeby. Jedno má rádo, když se může poradit nebo pracovat ve skupině a konzultovat nápady s kamarády. Naproti tomu jinému se nejlépe pracuje, když má svůj koutek, kde může nerušeně pracovat. Dobrý pedagog by měl být schopný rozeznat, jaké jsou konkrétní potřeby každého jedince v tomto směru.

Atmosféra beze strachu

Atmosféra beze strachu je jeden z hlavních bodů, které utvářejí tvořivý proces. Souvisí s ochotou riskovat. Atributem NPZ je, aby klient mohl mít k pracovníkovi/pedagogovi důvěru. Je potom právě na těchto pracovnících, aby nějakým způsobem byli také oni schopni dále vést děti k tomu, aby panovala důvěra v celém kolektivu. Děti musí vědět, že každý má právo vyjádřit svůj názor, a proto se musí naučit respektovat ostatní, i když třeba sám s názorem nesouhlasí. Dál je už na dětech, aby si toto opravdu vnitřně uvědomily, byly schopny to přijmout a spolupodílely se tak na utváření příjemného klimatu zařízení, o což by jim ve vlastním zájmu mělo jít, ale hlavně na utváření dobrých vztahů mezi sebou navzájem. Pokud si je dítě jisté, že může nahlas vyslovit myšlenku či názor a nebude za to negativně hodnoceno, ani když nebude zcela korektní, pomůže mu to pociťovat svoji hodnotu, bude se cítit bezpečně. Nebude se obávat, že jeho názor bude znehodnocen či zesměšněn. Ochota riskovat také znamená nebát se metody pokus – omyl. Dítě ví, že má prostor pro více pokusů a nebude za to nijak postiženo.

Dalšími podmínkami jsou rozvíjení zvědavosti, rozvíjení ochoty riskovat, spravedlivé hodnocení, podpora tvořivých žáků a posílení produktivity a volnosti hry. Tyto podmínky jsou v přímé návaznosti i požadavky na pedagogovu osobnost (M. Kožuchová, In Pecina 2008).

Subjektivní podmínky tvůrčího procesu

Významný podíl na tvůrčím procesu mají zejména tři subjektivní předpoklady. Patří mezi ně vnímání, pozorování a obrazotvornost (Kožuchová, 1995).

Vnímání

Vnímání začíná pociťováním, tj. prací konkrétních smyslových orgánů (Zelina, Zelinová, 1990). Závisí na momentálním psychickém a zdravotním stavu, předchozí zkušenosti a také na motivech vedoucích k aktivnímu vnímání. Je na pedagogovi, aby vedl žáky či klienty ke správnému a účinnému vnímání. Ti jsou pak schopni vnímat citlivěji, nevidí věci pouze tradičním způsobem (Kožuchová 1995). Zelina, Zelinová (1990) uvádí, že můžeme zlepšovat rozsah pociťování a jeho dynamiku. Při zdokonalování vnímání je to

pak zdokonalování soustředěnosti a zaměření pozornosti pouze na významné podněty. Zastávám stejný názor jako Zelina, Zelinová (1990), že pedagog má vést děti k tomu, aby na problémy či konkrétní věci nahlížely s rezervou a s pocitem, že není vše, jak se zdá. *Vnímání je vyšším stupněm smyslového poznání, je výsledkem složité analyticko-syntetické činnosti mozku, proto je potřebné rozvíjet citlivé vnímání od malička*“ (Kožuchová, 1995, s. 69).

Pozorování

Člověk může vnímat povrchně, nezaujatě, ale pokud se mu jeví věc jako zajímavá, vnímá většinou všechny detaily se zaujetím, citlivě a zároveň u toho přemýšlí (Kožuchová, 1995). Může se jednat o takový způsob pozorování situace i v případě, že s věcí nebo s nějakým tvrzením nesouhlasí, rozčílí ho a chce se bít za jiný názor. Dítě ve školním věku se příliš nevěnuje důkladnému pozorování, jelikož obyčejně vykřikuje, chce se prosadit a předběhnout spolužáky. Pozorování můžeme zlepšit cvičením (Wimmer, 1990, In Pecina, 2008).

Obrazotvornost

Představu toho, co člověk nemohl nikdy vnímat, tvoří obrazotvornost. Ovlivňují ji zvyky, vědomosti, zkušenosti a schopnosti člověka. Jde přitom o spojení dosavadního poznání s naší fantazií a představami. Správnost představ ověřuje následná praxe, setkání se s jevem v reálné podobě, ale také naopak praxe nutí k obrazotvornosti (Kožuchová, 1995). Tvořivou obrazotvornost považujeme za důležitý článek v každém tvůrčím procesu. Jedinci se vytváří v hlavě nové myšlenky a vzniká obraz, aniž by mu předcházela popis. Pak je důležité umět s nápadem či myšlenkou pracovat a ujasnit si, jak s ní lze nadále pracovat.

1.3 Tvůrčí produkt

Jak již bylo řečeno, výsledkem kreativní práce je produkt. Tvůrčí produkt je možné posuzovat z různých hledisek, ale společnými znaky jsou novost, užitečnost, jedinečnost. Může být dokončený či otevřený pro další vývoj.

Příklad hodnocení tvořivého produktu vzniklého z výtvarné činnosti, jež mohu na základě pozorování říct, že je v NPZ často realizována, si můžeme ukázat na experimentu

(Lokša, Lokšová, 1993). Tento experiment měl za cíl poskytnout nástroj k identifikaci tvořivosti, jež umožní určit prvky v tvořivosti. Výsledky umožnily formulovat předpoklad, že za tvůrčí lze považovat výtvarný produkt, který obsahuje atributy jako **vyjádření výrazu** – technika zvládnutí tématu, myšlenky, uměleckost, **kompozice** – výstavba tématu, myšlenky, **kontrastnost** – barevná, dramatičnost, protiklady, **intencionalita** – sociální náboj kresby, citová angažovanost, zaujatost pro věc, **originalita** – neobvyklost, zvláštnost. Tyto atributy lze ale použít i v jiných oblastech než výtvarných, a to např. v literární tvorbě (Lokšová, Lokša, 2003).

Rozlišuje se tvořivý produkt objektivní a subjektivní. Pro naše téma je významný subjektivní produkt, který nepřináší výtvořiny pro pokrok společnosti, ale má značný význam pro vývoj osobnosti. Tyto produkty vytvářejí zejména děti a studenti při hře, učení, řešení problémů apod. (Ďurič, 1984, In Lokšová, Lokša, 1999). Jak uvádí Bean (1995), děti jsou na kritiku produktů své tvořivé činnosti velmi citlivé, protože do práce vkládají své prožitky, emoce, své „já“.

1.4 Bariéry tvořivosti

Stejně jako v každém jiném procesu i u tvořivosti existují překážky – bariéry, které průběh kreativního myšlení a tvoření ovlivňují. Pietrasinski (1965, In Petrová, 1999) uvádí, že tvůrčí práce může být zdrojem utrpení a nepříjemností, pokud narazí na bariéry, jako jsou hloupost, rutiny a závist.

Maňák (1998, In Pecina, 2008) popisuje skupiny bariér tvořivosti. V podstatě jde o to, že nejsou dodrženy podmínky, které jsou stanoveny pro realizaci tvůrčího procesu, tudíž se stávají překážkami tvořivosti žáků. Jsou to:

1. Bariéry vnímání. Nevnímáme samotný problém nebo informaci k jeho řešení. Umění správně definovat problém je častá komplikace.
2. Bariéry kultury a prostředí. Tradice, jednání podle nastavených šablon, rozum versus intuice.
3. Emocionální bariéry. Je potřeba odstranit strach napětí, úzkost. Pedagog musí být ochoten riskovat. Nejasné situace nesmí vyvolávat odpor k řešení problému.

4. Intelektové bariéry. Nedostatek informací o problému a špatná schopnost vyjadřovat se.

Pokud je pracovník NPZ schopný, zkušený a dostatečně kvalifikovaný, je jeho hlavním cílem odstraňovat veškeré bariéry ve vývoji jedince navštěvujícího zařízení. Velkou měrou ale ovlivňují vznik a zánik těchto bariér také rodina a škola, neboť například intelektové schopnosti se rozvíjí ze začátku v rodinném prostředí, později ve škole a potom teprve prostřednictvím vlastního trávení volného času.

2 CHARAKTERISTIKA TVOŘIVÉHO PEDAGOGA

Prostřednictvím vlastní pedagogické tvořivosti pedagog působí na rozvoj tvořivosti dítěte (Petrová, 1999). Přikláním se k názoru Mikuláščíka (2003), že pedagog má stimulovat u dítěte divergentní způsob myšlení. Lze toho dosáhnout například kladením důrazu na odlišnost názorů (Mikuláščík, 2003). Je dobré, aby se pedagog či vedoucí osoba nějakého kroužku snažila dítě motivovat k tvůrčí činnosti, ale jen do určité míry. Pokud bude na dítě vyvíjen tlak, dítě bude pod stresem, že nezvládá nároky, které jsou na něj kladeny. Nedojde k efektivní práci. Také pokud je dítěti neustále předkládána přesná struktura a organizace práce, klesá aktivita žáků, jelikož za něj téměř všechnu práci odvede pedagog. Pokud jsou dítěti pouze udávány stimuly, pedagog se snaží o dobré vnější podmínky pro dítě – utváří tvořivé klima a vede k hledání nových způsobů řešení, je to mnohdy dostačující, zvláště například právě v NPZ, kdy jde hlavně o to, co chce dítě a nemusí se podřizovat školnímu plánu, zvonění, apod. Prokešová (1996, In Petrová, 1999) uvádí, že tvořivost pedagoga se projevuje v tvořivém vyučování (v našem případě realizací programů v NPZ) a tvořivou aplikací oborových zkušeností, vědomostí a didaktickými postupy.

Podle Maňáka (In Malina a kol. 1993, In Petrová 1999) by měl být tvořivý pedagog oproštěný od egoismu, stresů. Měl by se ztotožňovat se svým oborem. Jestliže pracovníci NPZ nabízejí prostor pro trávení volného času, a doplní ho o nabídku tvořivých programů a rozmanitých činností, dávají tak dítěti možnost rozvoje nenásilným způsobem, protože se v tomto prostředí dítě může cítit volněji než např. v umělecké škole, kam pokud se přihlásí, musí docházet pravidelně. V období pubescence, kdy dítě prochází určitým obdobím vzdoru, může dojít k tomu, že dítě sice má o kreativní činnost zájem, ale rutina pravidelného docházení, podřizování se času se mu přičí. Právě NPZ jsou ideální kompenzací, jelikož dítě může přijít kdykoli v otevírací době, není ničím vázáno, buď se mu činnost zalíbí, nebo ne. Pracovníci těchto center jsou tu pak od toho, aby vytvářeli takové situace a aktivity, které budou lákavé pro všechny věkové skupiny. Široká oblast zájmů, vlastní seberozvíjení a další sebevzdělávání může pedagogovi přispět realizovat tvůrčí činnosti. Čím více může nabídnout, tím větší je pravděpodobnost, že získá širší okruh zájemců z řad dětí.

Podle faktů, jež vyplývají z výzkumu (viz praktická část této práce), pracovníkem NPZ je nejčastěji vysokoškolsky vzdělaný sociální pracovník, sociální pedagog, který má působením v NPZ za úkol poskytovat sociální služby. Zákon o sociálních službách předepisuje nejméně 24 hodin dalšího vzdělávání sociálních pracovníků za kalendářní rok. Další vzdělávání se uskutečňuje na základě akreditací uskutečněných ministerstvem. Účastí na těchto vzdělávacích kurzech, stážích se prohlubuje kvalifikovanost pracovníků, což lze považovat za jednu z hlavních priorit při působení na věkovou skupinu dětí a mládeže (zpracováno podle údajů MPSV, 2010). Pokud je toto vzdělávání doplněno o další, která se týkají zájmů a rozvoje dovedností, pracovník je mnohem lépe připraven působit na klienty.

Tvořivý učitel se mimo již zmíněné charakteristiky projevuje ve schopnosti neupadat do stereotypu, nedělá mu potíže začít s novou, neznámou činností. Je schopen riskovat. Takovéto situace ho inspirují a vnímá je jako dobrodružné (Němec, 2004).

2.1 Pedagog a tvořivé klima

Pedagog je jednou z hlavních osob, které mohou ovlivnit rozvoj tvořivosti dítěte. A to už ve škole či mimoškolních zařízeních. Požadované kompetence jsou odborné znalosti, komunikativnost, vyrovnanost a schopnost vytvářet příjemné prostředí - tvořivé klima. Pecina (2008) uvádí, základním předpokladem tvořivého pedagoga je, že je zdatný, mládež vede k efektivním výsledkům a sám hledá kreativní přístupy. Nemůže se tedy neustále držet „zajetých kolejí“, které jsou podle Petrové (1999) brzdou tvůrčích postupů.

Podle Kožuchové (1995) má pedagog vytvořit klima, kde se bude dítě cítit volněji. V našem případě by to mělo jít snadněji než např. ve škole, protože se jedná o volný čas dětí, a tudíž nejsou podřízeny nějakému zvláštnímu režimu, když například navštěvují právě NPZ. Jak již bylo zmíněno, tvořivý pedagog by měl schopen vytvořit pro děti (v našem případě také pro mládež) pedagogické situace, které podporují tvůrčí proces. Zelina, Zelinová (1990) uvádí, že je to zejména již zmíněná atmosféra, motivace a vhodné úlohy. Zařazení relaxace může být jedním z vhodných prostředků na uvolnění atmosféry, napětí a naladění na další činnost. „*Uvolněním svalového napětí, regulací rytmu dýchání dosahujeme i uvolnění psychického napětí.*“ (Lokšová, Lokša, 1999, s.83). Pomocí relaxace můžeme odstranit napětí a únavu, které dítěti zabraňují v soustředěnosti vykonávat jakoukoli činnost.

3 DĚTI, MLÁDEŽ A TVOŘIVOST

Jako dítě podle dle Hartla (1993) označujeme lidského jedince od jeho narození do patnácti let věku.

Dítě v mladším školním věku nabývá ve škole a také prostřednictvím spolužáků a později i kamarádů nových zkušeností, pohlíží na věci z více úhlů, celkově se mění uvažování. Jakási „naivita“ je postupně nahrazována realitou. Vhodným stimulováním dětí mladšího školního věku lze dosáhnout dobrých výsledků v rozvoji tvořivosti. Ještě do šesti let dítě obohacuje svou manuální zručnost. Pomáhají mu k tomu např. stavebnice, kde má dítě možnost projevit svou fantazii a zapojuje jak motoriku, tak konstruktivní myšlení. Dítě se seberealizuje, a když je za to ještě pochváleno a oceněno, přináší mu to chuť a motivaci do další práce, či hry. Vstupem dítěte do školy ustupují hry do pozadí, postupně zanikají. I když existují předměty, které by této situaci měly zabránit (pracovní výchova, výtvarná výchova), často v nich jde pouze o napodobování a kopie výrobků (vystřihávání a lepení podle šablon). Učitel stanoví pracovní námět, určí postup zhotovení výrobku, poskytne pomůcky a určí organizaci práce. Přitom právě tyto předměty mají jedinečnou šanci rozvíjet u dítěte jeho tvořivost (Kožuchová, 1995).

Období jedince ve věku přibližně od 11 do 20 let, kdy už je schopen abstraktního myšlení označuje Vágnerová (1999) jako pubescenci. Jak tatáž autorka uvádí, právě v tomto období se dítě začíná méně vázat na rodiče a větší význam pro něj mají vrstevníci. Ne vždy musí jedinec v tomto věku být schopný rozpoznat dobré kamarády a zvážit přiřazení se k určité skupině. K tomu, aby dítě našlo správný způsob trávení volného času zvláště v tomto kritickém období, mu může dopomoci jednak rodina, škola a s tím související informovanost o nabídce volnočasových aktivit. Podle Eriksona (1994, In Vágnerová, 1999) je dospívání charakteristické hledáním vlastní identity, bojem s nejistotou a pochybnostmi o sobě samém, o své pozici ve společnosti. Nízkoprahová zařízení mohou nabídnout smysluplné trávení volného času a odstranit tak rizika, která vznikají při „potulování“ mládeže po ulici, ale mohou také pomoci odhalit a rozvíjet talent a nadání žáků nabídkou služeb, které poskytují (viz výzkumná část této práce).

Howard (1998, In Lokšová, Lokša, 2003) uvádí rysy osobnosti, které mají vztah k tvořivosti. Následující rysy jsou charakteristické pro období mladšího školního věku a pubescence:

Sebekázeň – k formování sebekázně dochází zejména v rodině, protože je prvotním činitelem, působím na dítě. Dítě musí být schopno si uvědomit, co si může dovolit a co ne, kde jsou určité hranice v chování.

Vytrvalost – pokud je dítě již z domu zvyklé na to, že pokud se mu něco nedaří, udělá to za něj někdo jiný, je o to těžší formovat tento rys v pozdějším věku. Pokud se dítě nenaučí být trpělivé, ještě než přijde do školního prostředí, může mu to způsobit spoustu problémů. Nejen ve splňování požadavků učitele, ale také ho to může odradit od vykonávání určité činnosti, což brání jejímu úspěšnému dokončení.

Samostatnost – samostatnost souvisí s vytrvalostí. Dítě by se mělo naučit věnovat se činnosti do té doby, dokud se mu nepodaří nalézt vhodné řešení, dokud nedokončí zadaný úkol. Pokud bude chtít hned ze začátku návod a přesný pracovní postup, nebude nikdy možné, aby dítě vložilo do činnosti vlastní kreativitu.

Ochota převzít riziko – jinak řečeno metoda pokus – omyl. Je dobré, aby si jedinec uvědomil, že ne vždy první způsob řešení je ten správný. Také je důležité, aby na to přišel sám ověřováním způsobů řešení. Pokud jde do činnosti jedinec s nasazením a s cílem dokončit činnost a je k tomu vhodně motivován, neměly by mu drobné překážky způsobovat problémy.

Nepřítomnost stereotypizace – mládež potřebuje možnost rozmanité činnosti. Pokud jedincům budou předkládány od dětského věku ustálené způsoby řešení problémů a dítě nebude mít možnost získat vlastní náhled na věc, může dojít k omezenému vnímání. Tím je potlačován jeden z předpokladů pro vykonávání tvůrčího procesu.

Neméně důležité jsou také vědomosti, které dítě získává od raného dětství prostřednictvím rodičů, dále ve škole a následně ve svém volném čase díky komunikaci s kamarády, vrstevníky a také výchovným působením pracovníků volnočasových zařízení. Technická zručnost a specifická nadání jsou jedněmi z hlavních předpokladů pro tvůrčí proces. Ale jak již bylo řečeno, každý jedinec může být kreativní, záleží na tom v jaké oblasti.

4 METODY ROZVOJE KREATIVITY

Přikláním k názorům Němce (2004), že pro rozvoj schopností, jež posilují tvořivost, je důležité mít určité vlastnosti. Především jde o to, že dítě by mělo být schopno přijímat nové věci a mělo by také být schopno si je osvojit. Mělo by být flexibilní. Na základě přijímání nového by samo mělo nacházet další nové nápady a myšlenky. Ovšem jestliže se jedná o dítě v mladším školním věku, je určitě důležité, aby bylo alespoň nasměrováno či usměrňováno pedagogem. Pedagog by měl dítěti pomoci s jakýmsi organizováním věci a snažit se ho pouze nasměrovat správným směrem, ne striktně předkládat pracovní postup či ovlivňovat myšlenkové pochody. Pomáhají mu v tom aktivizující výukové metody.

Maňák a Švec (2003) uvádí takové metody k rozvoji tvořivosti či k tvořivému řešení problémů, jež kladou důraz na samostatnou myšlenkovou činnost a předpokládají aktivní zapojení dětí a mládeže. Tyto metody jsou ideální pro aplikaci v NPZ, jelikož zde jde hlavně o podporu vyjádření dětí, nikoli zejména o příjem učební látky. Lze je tedy nazvat metody aktivizující:

1. Diskusní metody
2. Problémová metoda
3. Situační metody
4. Inscenační metody
5. Didaktické hry

4.1 Diskusní metody

Podle Peciny (2008) je tento typ metody vhodný k aktivizaci jedince a rozvíjí jeho osobnost, duševní funkce a kulturní vystupování. Pracovníci NPZ tuto metodu hojně využívají, protože žádají angažovanost dětí. Na řadu přichází především tehdy, pokud se konají v NPZ besedy na různá témata. Vzhledem k tomu, že se většinou jedná o témata, která danou věkovou kategorii jakožto uživatele NPZ služeb zajímají, provokují k otázkám, diskusi. Uživatelům je tak dáván prostor pro vyslechnutí různých postojů, vyjádření vlastních názorů a jejich obhajování. Pedagog, či vedoucí besedy potom musí

především dát prostor a nepředkládat nesporná fakta, proti kterým nelze vznášet námitky a také dohlížet na to, aby účastníci diskuse navzájem respektovali své názory. Hladký průběh diskuse zajišťuje ten, kdo ji vede. Měl by dát prostor všem, kdo se chtějí vyjádřit, ale také usměrňovat čas jednotlivých výstupů tak, aby se mohli projevit všichni.

Je žádoucí, aby se do diskuse zapojovali všichni účastníci, avšak nelze nikoho nutit k aktivnímu dotazování, vyjadřování názorů. Mnohdy jsou totiž jedinci aktivní vnitřně, a to třeba pouhým pozorným nasloucháním (Maňák, Švec, 2003).

Brainstorming patří mezi efektivní diskusní metody. Překladem do českého jazyka získáme pojem „bouření mozků“ což je ideální způsob, jak podporovat myšlení dítěte. Podstatou je pojmenování co nejvíce nápadů, pojmů k danému tématu. Všechny nápady jsou přijímány a jejich správnost je posuzována až v dalším kroku. Ve skupině, která dostane klíčový a má za úkol vymyslet co nejvíce charakteristik, se děti předhánějí, kdo vznesne nejvíce nápadu. Zároveň jsou členové nuceni přemýšlet a zapojovat kreativní myšlení.

4.2 Metody heuristické

Heuristika zkoumá tvůrčí myšlení. Tato metoda má pro NPZ značný význam. Měla by vycházet z reálných životních situací, jež jsou dítěti blízké a také by je měla podněcovat ke zkoumání, ověřování, dalšímu studiu (Lokšová, Lokša, 2003). Sociální pracovníci a pedagogové ji zde využívají ve formě předkládání kazuistik a případů, které se dotýkají témat blízkých rámcovým programům jednotlivých zařízení (drogová problematika, šikana...). Jak uvádí Maňák, Švec (2003), při využívání heuristiky nedochází ke sdělování informací pedagogem, ale předpokládá se, že si je dítě samo osvojí pomocí návodů, rad, usměrňování a řízení pedagoga. O to vhodnější je aplikace této metody v NPZ, že neexistuje omezení časem, jako např. ve škole, kde se určitému problému mohou žáci věnovat pouze po daný časový limit. Další metodou může být metoda problémového výkladu. Titíž autoři uvádí, že nejvíce propracovanou metodou, která dosahuje největších efektů, je metoda řešení problémů. Pro volnočasové zařízení dětí a mládeže je opět vhodně aplikovatelná, neboť zde přichází právě děti, které se potřebují vyznat ve světě, objevovat a chápat svět, což řešení problémů nabízí. V problémově koncipovaném vyučování (i když

činnosti v NPZ nelze nazvat jako vyučování, ale do jisté míry zde probíhá jakási výuka), se žák učí rozpoznávat skutečné problémy a pronikat do jejich struktury.

4.3 Metody situační

Používání těchto metod se soustřeďuje na reálné situace v životě, které vyžadují úsilí, rozhodování a vypořádání se s problémem. Podstatou je řešení konkrétního problémového případu. Řešení situace se rozděluje do čtyř fází. Vysvětlení metody je uvedeno v kontextu nízkoprahových zařízení.

. Pedagog zvolí téma, například v rámci zaměření měsíčního projektu na určité téma. Klienti jsou po předchozí uspořádané besedě obohaceni o informace ohledně nějakého případu, který se již stal (Lokšová, Lokša, 2003). V další fázi probíhá seznámení s dostupnými materiály. Mohou se použít TV nahrávky, písemnosti a jiné dokumenty. Je dobré, aby se uživatelé zapojovali do opatřování materiálu. Nastává vlastní studium případu, kdy pedagog blíže objasňuje danou problematiku a předkládá cíle, rady a pokyny. V poslední fázi jde o návrh řešení a diskusi. Uživatelé předkládají své nápady a závěry, které pedagog konfrontuje se skutečností. Ideální je navázat metodou hraní rolí (Maňák, Švec, 2003).

4.4 Metody inscenační

Metody inscenační nebo také metody hraní rolí představují učení se prostřednictvím modelových situací (Bratská, 1992, In Maňák, Švec, 2003). Oproti situační metodě mohou přímo klienti být spoluvůrci na případu (Lokšová, Lokša, 2003). Navozuje se situace či událost, která nastala nebo by mohla nastat. Děti tak prostřednictvím zkušeností získaných na přednáškách a besedách mohou realizovat hraním rolí, jak by bylo dobré se v dané situaci zachovat. Podobně jako situační metoda má své fáze. Jsou to příprava inscenace – stanovení cílů, upřesnění obsahu, rozdělení rolí, vymezení postupu; realizace inscenace – zde se počítá s improvizací, někdy je těžké získat aktéry k hraní rolí; hodnocení inscenace – je dobré hodnotit hned po ukončení inscenace, je nutné kontrolovat pozitivní směr hodnocení. Je možné hodnotit ve skupinkách, individuálně nebo prostřednictvím předem připravených otázek (Maňák, Švec, 2003).

4.5 Didaktické hry

Komenský, Schleimacher, Fröbel, Montessoriová aj. vymezují didaktické hry jako „*takovou seberealizační aktivitu jedinců nebo skupin, která svobodnou volbu, uplatnění zájmů, spontánnost a uvolnění přizpůsobuje pedagogickým cílům*“ (Maňák, Švec, 2003, s. 127).

Orientaci v didaktických hrách z hlediska obsahu a cílů podává Meyer (2000, s. 348 – 349, In Maňák, Švec, 2003):

1. Interakční hry např. hry s hračkami, stavebnicemi, sportovní hry, společenské hry
2. Simulační hry – hraní rolí, řešení případů, konfliktní hry apod.
3. Scénické hry – hráči a diváci, použití rekvizit

Podle popisu jednotlivých her je zřejmé, že je lze lehce aplikovat v zařízeních poskytujících trávení volného času pro děti a mládež, vzhledem k uvážení, co jednotlivá zařízení ve svých rámcových programech nabízí. Hra je také pro žáka atraktivnější než pouhé získávání informací například formou výkladu.

5 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ

Současná společnost nabízí bohužel dětem a mladým lidem nespočet patologických jevů. Zvláště ti, kteří nemají svůj volný čas nijak organizován, můžou mít tendence zkoušet, co jim okolí nabízí. Ne vždy to musí být to pravé. Pokud mladí nevědí, co s volným časem a přijdou například do styku s nějakým gangem, může se jim to jevit jako zajímavé. Skupiny mají většinou nějaký vyhraněný styl, zájmy, a pokud se dítě s tímto stylem ztotožní (často jen proto, aby „mělo co dělat“), může tomu zcela propadnout. Skupina mu nabízí určitý adrenalin, což je pro dítě lákavější, než prosedět odpoledne u televize. Pokud se jedná o negativní skupinu, může to mít velký dopad na život dítěte. Nezajímá jej nic jiného, těší se, až se sejde s „kamarády“, až společně zase něco podniknou. Bohužel se často jedná o aktivity ilegální (krádeže, malování na veřejné plochy, prodej drog či dokonce jejich užívání).

Alternativou k trávení volného času v patologické skupině, gangu mohou být právě NPZ. Nabízejí ve svých rámcových programech smysluplné trávení volného času. Ať už se jedná o organizovanou činnost (výtvarné dílny, besedy, sportovní aktivity) či neorganizovanou (možnost využití klubovny ke schůzce s kamarády, počítače s připojením na internet, četba...). Princip nízkoprahovosti znamená, že tyto zařízení poskytují maximální dostupnost „*ve snaze odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb*“ (cit. dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách).

„Nárůst volného času a možnost svobodného disponování s tímto časem se výrazně podepisuje na životním stylu mladých lidí. Stává se na jednu stranu výzvou k seberozevoji a prostorem ke zvyšování kvality vlastního života mladých lidí, na druhou stranu je však hrozbou prázdnoty, s možným sklouznutím k sociálním patologiím. Pro sociálně-pedagogický přístup k „neorganizované mládeži“ z toho plyne úkol nabízet mladým lidem kvalitní trávení volného času, a to v prostředí, které jim umožňuje utvářet si svůj volný čas se sebeurčením“ (Svoboda, 2010, s.50).

5.1 Ukotvení v legislativě

Následující údaje jsou zpracovány podle Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách:

NPZ pro děti a mládež nabízejí ambulantní i terénní služby. Věkově jsou tato zařízení omezena spodní hranicí 6 let, vrchní hranicí 26 let. Nabízejí služby především těm, kdo mohou být ohroženi sociálním vyloučením. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života. Uživatelům jsou poskytovány služby jako např. výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, Pracovníci pomáhají klientům s orientací v sociálním prostředí, nabízí sociálně terapeutické činnosti, pomoc při obstarávání osobních záležitostí (přihlášky na střední a vysoké školy, vyřizování občanského průkazu...).

Do základní nabídky poskytovaných služeb patří nabídka bezpečného prostředí pro volnočasové aktivity. V neposlední řadě je to také pomoc při upevňování kontaktu s rodinou.

Cíle nízkoprahových zařízení

Do nízkoprahových zařízení obvykle docházejí děti ohrožené sociálním vyloučením. Tyto děti mohou mít různé problémy a NPZ jsou tu od toho, aby nabídly podporu a snížily rizika sociálního vyloučení. Protože se jedná často o děti, které se snaží přes hádky a konflikty dokázat ve společnosti svoji hodnotu, měly by být pracovníci NPZ schopni zvýšit schopnosti a dovednosti klientů a navést je směrem, který řeší problémy mírovou cestou. Zařízení tohoto typu navštěvují i děti nepodléhající sociálnímu vyloučení a propojením těchto dvou skupin má pedagog ideální možnost vhodnými způsoby podporovat sociální začlenění do skupiny vrstevníků a společnosti, a tak zvyšovat kvalitu života všech účastníků. Neméně důležitá je také preventivní funkce NPZ, předcházet či alespoň snižovat zdravotní rizika související se způsobem života této věkové skupiny.

5.2 Nízkoprahová zařízení Zlínského kraje

Ve Zlínském kraji existuje momentálně jedenáct nízkoprahových zařízení. Tyto zařízení poskytují většinou dva druhy služeb – ambulantní a terénní. V našem případě se jedná o službu ambulantní v rámci možností rozvoje tvořivosti dětí a mládeže

prostřednictvím k tomu určených metod, programů apod. Tato služba je ve Zlínském kraji poskytována věkové skupině 6 – 26 let. Provozní doba těchto zařízení se obvykle pohybuje v odpoledních a večerních hodinách zejména od 13 do 20 hodin. Nízkoprahové kluby zde nabízejí služby osobám ohroženým sociálním vyloučením, jedincům v krizi, etnickým menšinám, ale také všem, kteří nevědí, co s volným časem. Charakteristika poskytovaných služeb se většinou shoduje v poskytování rozmanitě zařízených prostor pro trávení volného času a doplňuje tento základ o nabídku různorodých činností a aktivit, zahrnujících také tematické odpoledne, večery, koncerty, workshopy, víkendové či dokonce týdenní pobyty. Hlavní činností NPZ je také realizace preventivních programů, krizové intervence a odborné poradenství. Jak vyplývá z konkrétních analýz některých těchto zařízení ve Zlínském kraji, tato zařízení také nabízí možnosti a podporu tvořivosti pro děti a mládež.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 POPIS VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

V praktické části této bakalářské práce jsou prostřednictvím kvalitativního výzkumu zmapovány možnosti rozvoje tvořivosti dětí a mládeže v NPZ Zlínského kraje. Otázky byly nastaveny tak, aby z nich bylo možné odvodit, zda mají NPZ materiální, personální a prostorové podmínky, které můžou dětskou tvořivost rozvíjet.

6.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zmapovat situaci v NPZ a rozšířit tak povědomí veřejnosti, dětí a rodičů dětí, kteří bydlí ve Zlínském kraji. Zajímalo nás, jestli lze v těchto zařízeních rozvíjet dětskou tvořivost. Zároveň také bylo našim cílem podat zpětnou vazbu zařízením, v nichž šetření probíhalo, aby měly možnost srovnání v tom, jaké mají možnosti zařízení ostatní. Díky této informaci lze pak realizovat stáže v jednotlivých zařízeních navzájem. Pracovníci si budou moci podle zájmu předávat zkušenosti a doporučení.

6.2 Formulace výzkumného problému

Existují v nízkoprahových zařízeních Zlínského kraje materiální, personální a prostorové podmínky, které jsou potřebné pro rozvoj tvořivosti dětí a mládeže?

Konkretizace:

1. Lze označit vedoucí pracovníky NPZ jako „zaujaté pro věc“?
2. Snaží se pracovníci nízkoprahových center orientovat činnosti v NPZ jako tvořivé?
3. Podporují pracovníci NPZ děti a mládež k tvořivé činnosti metodami k tomu určenými?
4. Jsou NPZ Zlínského kraje vybavena materiálními prostředky, které lze považovat za prostředky rozvíjející tvořivost?
5. Mají NPZ ve Zlínském kraji vhodné prostory, které podporují tvůrčí činnost trávení? (přirozené a dostatečné osvětlení, přiměřená teplota vzduchu, větrané místnosti a zvuková izolace)

6.3 Typ výzkumu

Zejména kvůli stanovenému výzkumnému problému a dílčích otázk, byl zvolen kvalitativní výzkum. Jak uvádí Švaříček a Šed'ová (2007), kvalitativní přístup v sociálních vědách vychází z toho, jak chápou pojmy a vztahy aktéři sociální reality. Ti jsou odborníci na sociální situace, které prožívají. Cílem výzkumníka je porozumět situaci tak, jak ji rozumějí tito aktéři.

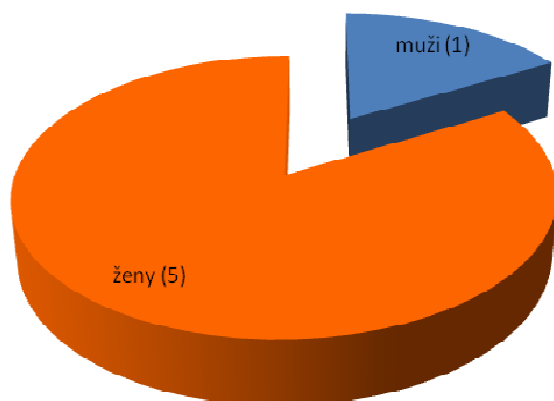
6.4 Metody výzkumu

Jako výzkumná metoda byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Bylo uskutečněno celkem 6 rozhovorů, ke kterým byly předem připraveny otázky. Rozhovor probíhal vždy v konkrétních nízkoprahových zařízeních.

6.5 Výzkumný vzorek

Výběr výzkumného vzorku byl záměrný. Ve Zlínském kraji existuje nyní celkem 11 NPZ, z časových a zdravotních důvodu jsem však byla způsobilá provést šetření pouze v 6 zařízeních. Všech 6 rozhovorů bylo provedeno s vedoucími pracovníky nízkoprahových zařízení ze Zlínského kraje. Všichni respondenti byli velmi ochotní a nevyskytl se žádný problém ve spolupráci. Graf č. 1 znázorňuje podíl pohlaví respondentů.

Graf 1 Pohlaví vedoucích pracovníků vybraných NPZ Zlínského kraje

6.6 Způsob zpracování kvalitativních dat

Odpovědi respondentů prvních dvou rozhovorů byly zapisovány na papír ručně, po opatření diktafonu byly zbývající čtyři rozhovory nahrávány. Následně byla provedena transkripce. Průběh rozhovoru odpovídal předem stanovenému postupu. Při zpracovávání jsme rozdělili 3 oblasti – stránka personální – zde byly nejprve aplikovány 2 úvodní otázky (věk, dosažené vzdělání), poté stránka prostorová a materiální. Byla použita metoda vytváření trsů (Miovský, 2006). Postupně bylo uspořádáno ke všem otázkám vždy všech 6 odpovědi, které byly pro lepší přehlednost a orientaci barevně odlišeny. Jednotlivé odpovědi na otázky jsou označeny shrnujícím a vystihujícím pojmenováním. Na konci každého úseku (stránka personální, prostorová, materiální) je provedeno shrnutí. Odpovědi jednotlivých respondentů jsou označeny R1 – R6, případně doplněny komentářem. Na konci je provedeno celkové shrnutí výsledků výzkumu.

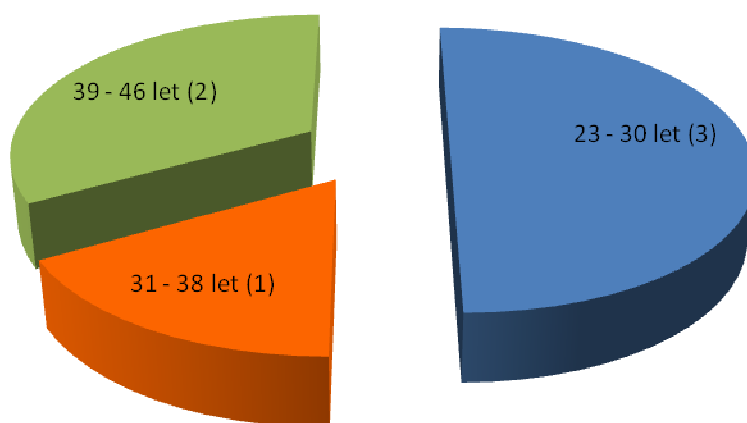
6.7 Analýza kvalitativních dat

Úvodní otázky

Otázka č. 1 – Jaký je Váš věk?

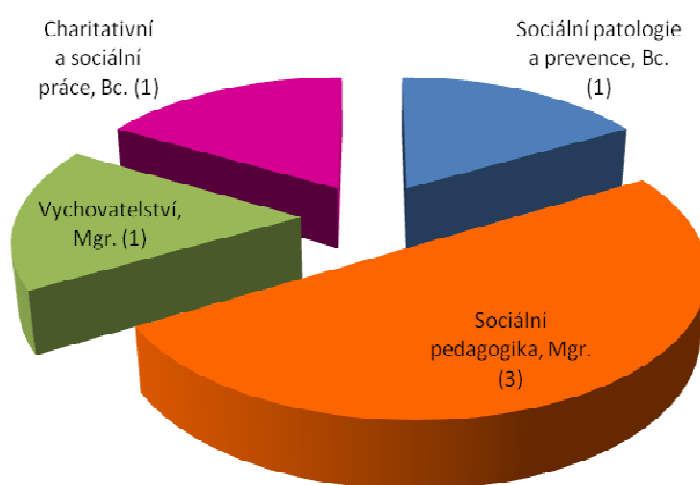
Tato otázka byla v konečné fázi rozdělena na 3 věkové rozmezí a zpracována pro přehled do grafu.

Graf 2 Věkové kategorie vedoucích pracovníků z 6 NPZ Zlínského kraje

Otázka č. 2 – Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

Tato otázka byla rozdělena podle stupně vzdělání (titul Bc., Mgr.) a také podle oboru vzdělání. Následně pak opět zaneseno do grafu.

Graf 3 Dosažený titul v konkrétním oboru VŠ vzdělání**Stránka personální****Otázka č. 3 – Vzděláváte se i nadále, například účastí na seminářích, kurzech? Třeba i mimo obor?**

R1: „Ano. Na seminářích Krajského úřadu Zlínského kraje, ČAS, plnění povinných 24 hodin plus další vzdělávání dle potřeb organizace. Například kurz hlavního vedoucího tábora, zdravotník zotavovacích akcí podobně.“

⇒ **vzdělávání nad rámec povinných hodin**

R2: „Pokud na to jsou peníze, tak ano. Teď většinu vzdělávání vychytáváme z různých EU grantů, takže máme zpravidla daleko víc hodin, než určuje zákon. Základ tvoří informace ke standardům, pak různé komunikační, krizové intervence, zvládání agrese, rizika manipulace aj. Hodně z oboru nízkoprahových služeb jako jsou specifika cílové skupiny, preventivní témata v nízkoprahových zařízeních, terénní práce, gender problematika. Já osobně jsem letos byla na prohlubování manažerských dovedností, prevence vyhoření, profesní rozvoj zaměstnanců.“

 vzdělávání nad rámec povinných hodin

R3: „Určitě. My máme ze zákona povinnost jako sociální pracovníci vlastně 24 hodiny kurzů vzdělávání za rok. Takže já chodím jednak na ty pro sociální pracovníky a jednak pro ty vedoucí. Třeba teďka dělá vzdělávací projekt Zlínský kraj.“

 vzdělávání nad rámec povinných hodin

R4: „My máme teda povinných 24 hodin jako sociální pracovníci a já si vlastně ještě dálkově dodělávám školu, takže...“

 pokračuje ve studiu na VŠ

R5: „Vzdělávám se na školeních různých, co si vyberu a potom studuju magisterské studium. Dálkově.“

 pokračuje ve studiu na VŠ

R6: „Já to mám tak, že mám podle toho zákona o sociálních službách asi tak zhruba 20 těch hodin akreditovaných, protože já mám půl úvazku na nízkoprahu a půl úvazku na programech prevence, takže já tam mám kolem těch 20, 25 hodin každý rok. A přitom studuju dálkově.“

 pokračuje ve studiu na VŠ**Otázka č. 4 – Můžete jmenovat Vaše zájmy?**

R1: „Divadlo, četba, práce s mládeží, turistika, dramaterapie a dramatická výchova.“

 široká oblast zájmů, práce jako jeden ze zájmů

R2: : „Pobyt se svými přáteli ze středoškolské party, skautíci, cyklo, vodáctví, horská turistika, výtvarné tvoření, knížky, bonsaje a cokoli co roste, dobrá muzika.“

 široká oblast zájmů

R3: „Tak určitě hudba. Potom určitě volný čas celkově, samozřejmě trávení volného času s kamarády. Jo, no tak určitě je to i práce. Jakože trávím tady víc času, než třeba musím. Ale ne že bych musel, jak říkám, ale protože chci. A chci to třeba někam posunout

a i sebevzdělávání, že se zajímám o širší oblasti, než jenom třeba přímo o tu službu, ve které pracuju.“

⇒ **práce jako jeden ze zájmů**

R4: *„Tak určitě hudba, hlavně teda hraní na kytaru, na jiné nástroje – z každého trošku. Folklor, velice ráda čtu, když je čas.“*

⇒ **hudba jako hlavní zájem**

R5: *„Tak ráda čtu, plavu, jezdím na kole.“*

⇒ **převažují sportovní zájmy**

R6: *„Kolo, turistika, četba.“*

⇒ **převažují sportovní zájmy**

Otázka č. 5 – Jaká je Vaše motivace k výkonu této práce, vedoucí nízkoprahového zařízení?

R1: *„Baví mě práce s mládeží a dětmi, v mé pozici lze uplatňovat kreativitu, se kterou je práce v nízkoprahovém zařízení neustále nová a překvapující. Při práci se věnuji pokračování ve svém vědeckém tématu v rámci přípravy disertace.“*

⇒ **možnost využití kreativity v práci**

R2: *„Pak jsem pochopila, že jsem u nás na Charitě správně a že se moje vnitřní potřeba a založení shoduje s tímto posláním. No a pak mě to fakt baví, je to činorodá, dynamická a tvořivá, často inovativní a improvizáčnická práce, člověk se tu nemá šanci nudit. A pak hodně dělá kolektiv, mám až na 2 výjimky v minulých letech velmi dobré a nadšené kolegy, se kterými si vyhovujeme, a to každý o své práci říct nemůže, těch mých lidí si vážím a často jsou mi inspirací.“*

⇒ **možnost využití kreativity v práci**

R3: *„Na jednu stranu mi jde o zvyšování kvality poskytovaných služeb (chci se na tom podílet a rozhodováním určovat směr vývoje služby) a na druhou stranu mi jde také o můj osobní rozvoj a získání zkušeností s co nejvíce oblastmi této práce, které budu moci využít někdy v budoucnu třeba v jiném zaměstnání nebo pracovní pozici.“*

⇒ **zdrojem motivace v povolání je zlepšení služeb a vlastní rozvoj**

R4: „A moje motivace to je ta práce s těma děckama, to vidíte pokrok. Nebo u některých pokrok, u některých ne, ale za tu dobu co su tady, tak u některých už ten pokrok jako je vidět a je tu i ta důvěra, a tak podobně, tak prostě nějaká motivace, aby ty děcka se měly dobře, aby trávily dobře svůj volný čas a třeba aby se dozvěděly o nějakých preventivních programech jako patologických jevech, aby se něčemu vyhly, není to jako vždycky tak, že by to bylo jako stoprocentní, jako ten účinek, ale snažíme se....“

⇒ **motivací jsou samotní klienti**

R5: „Tak motivace asi to, že na to mám vzdělání a že mě zajímala sociální problematika vždycky. Dřív jsem pracovala ve zdravotnictví, takže je mi to blízké. Motivují mě dobří kolegové.“

⇒ **kolegové a dosažené vzdělání jako zdroj motivace**

R6: „Tak jednak práce s dětmi, to, že je tam taková kreativita v tom zařízení, že se pořád něco nového děje, jsou různé projekty, sestavování projektů....“

⇒ **klienti a kreativní činnost jako zdroj motivace**

Otázka č. 6 – Baví Vás Vaše práce?

R1: „Ano, samozřejmě.“

⇒ **má rád/a svou práci**

R2: „Baví, jsem šťastný člověk.“

⇒ **má rád/a svou práci**

R3: „Určitě. Naplňuje mě to.“

⇒ **má rád/a svou práci**

R4: „Určitě.“

⇒ **má rád/a svou práci**

R5: „Baví.“

⇒ **má rád/a svou práci**

R6: „Baví, určitě.“

⇒ **má rád/a svou práci**

Otázka č. 7 – Snažíte se vědomosti, zkušenosti z oblasti Vašich zájmů předávat dětem, které navštěvují Vaše zařízení?

R1: „Ano. Uplatňuji metody dramatické výchovy a dramaterapie, sdílím informace o knihách, filmech... Práce se zážitkem je nejlépe vidět v rámci nových zážitků a mládež má divadlo ráda.“

⇒ **uplatňuje vlastní zkušenosti a vědomosti a zájmy ve prospěch uživatelů**

R2: „To snažím, a hodně čerpám z praxe s dětmi i mimo náš klub, ale některé věci jsou sem nepřenositelné, nízkoprah je sociální služba a třeba outdoor aktivity a jiný volnočas je pouze doplňková věc. Ještě tak to nadšení pro výtvarno, to celkem berou.“

⇒ **uplatňuje vlastní zkušenosti a vědomosti a zájmy ve prospěch uživatelů**

R3: „No určitě se snažíme. Jednak prostřednictvím rozhovorů, že. Máme nějaké zkušenosti, tak když oni mají nějaké problémy nebo tak, tak se jim snažíme poradit, na základě toho, co se osvědčilo nám, nebo co víme, že funguje. Určitě jim podáváme spoustu informací, když třeba řadu věcí neví, jo. Ohledně práce, brigád, školy, přihlášky na střední školy a takové věci. Tak to s nimi určitě řešíme. Snažíme se jim předat co nejvíce těch dobrých informací, co můžou využít.“

⇒ **uplatňuje vlastní zkušenosti a vědomosti a zájmy ve prospěch uživatelů**

R4: „No snažím se, teď jsme minulý rok, teda minulý týden kupovali hudební nástroje, takže to vlastně z těch mojích zájmů. Co se týče toho vzdělání tak snažím se třeba ty prevence a tak podobně, ale dycky to podat takovou formou, aby to ty děcka přijaly. A tak jako není to vždy stoprocentní, ale tak snažíme se no, určitě.“

⇒ **uplatňuje vlastní zkušenosti a vědomosti a zájmy ve prospěch uživatelů**

R5: „Tak ze své pozice manažerské ne. Spíš to prochází vlastně přes ty pracovníky, kteří jsou v té přímé péči, v přímém kontaktu s klienty.“

Komentář: Respondentka uvedla, že předává dále zkušenosti ostatním pracovníkům, kteří potom toto aplikují v praxi s dětmi.

⇒ **prostřednictvím ostatních pracovníků předává zkušenosti, vědomosti**

R6: „Určitě.“

⇒ **uplatňuje vlastní zkušenosti a vědomosti a zájmy ve prospěch uživatelů**

Otázka č. 8 – Máte rád/a improvizaci?

R1: „Ano, leč ne vždy je zde produktivní.“

⇒ **využívá improvizaci v práci**

R2: „No já jsem spíš konzervativní a právě tato práce mě nutí využívat i improvizaci a přemýšlet nad všemi možnostmi, co můžou nastat nebo jak to optimálně udělat. To mě pořád nakopává nezakrnět.“

⇒ **využívá improvizaci v práci**

R3: „Nemám rád improvizaci třeba ve formě nějakých her. To určitě ne. Ale třeba jako pracovní improvizaci že třeba se vyskytne nějaký problém nárazově, tak to není problém.“

⇒ **využívá improvizaci v práci**

R4: „Určitě a myslím si, že tady je potřebná. Jo, ale zase v určitých mezích. Nejde všechno improvizovat, chce to nějakou třeba kostru, ale zase nebát se toho trošku vybočit, ale třeba co se týče těch pravidel a tak podobně tak ty jsou pevně dané a musí se dodržovat.“

⇒ **využívá improvizaci v práci**

R5: „Ne, v práci ani ne.“

⇒ **nevyužívá improvizaci v práci**

R6: „Ano, občas se podaří.“

⇒ **využívá improvizaci**

Otázka č. 9 – Myslíte si sám/sama o sobě, že jste tvořivý/á

R1: „Ano.“

⇒ považuje se za tvořivého člověka

R2: „No trochu neskromně bych řekla, že ano, i když už míň než dřív. Ale jsou i lepší, měla jsem tu holčinu. Co je nyní na mateřské dovolené, a ta byla tak skvělá, že jsem jí musela dát prostor a ustoupit do pozadí a vyplatilo se to pro dobro klubu, nechala tu výrazný otisk své tvořivosti.“

⇒ považuje se za tvořivého člověka

R3: „Částečně asi jo, určitě. Ne nějak do extrémů, ale spíš tak, že přemýšlím jak je zaujmout, aby se s nima vůbec mohl bavit o něčem. Tak je potřeba přemýšlet, co je tak může zajímat nebo hledat ty témata.“

⇒ považuje se za tvořivého člověka

R4: „No, těžko se tak usuzuje, ale tak někdy jo. Třeba teď jsem dělala nástěnku, ale tak v rámci možností, myslím si, že úplně zas nějaká netvořivá nejsem. Tak kolegyně, ta je velice, velice tvořivá. Takže tak řekla bych v mezích no.“

⇒ považuje se za tvořivého člověka

R5: „Jsem tvořivá. Musím být tvořivá, protože to ta práce vyžaduje.“

⇒ považuje se za tvořivého člověka

R6: „No, tato práce to v podstatě vyžaduje. Takže bez tvořivosti to nejde.“

⇒ považuje se za tvořivého člověka

Otázka č. 10 – Můžete popsat Vaše postoje k uživatelům služeb Vašeho nízkoprahového zařízení?

R1: „Postoj bez předsudků, bez a priori usuzování, bez činění rozdílů a uplatňování vlastních zkušeností s určitými skupinami. Vždy otevřená k naslouchání a připravená k poskytnutí podpory. Pokud možno v dobré náladě. A bez definitivního posuzování činů či povah.“

⇒ otevřený(á) k uživatelům, bez předsudků

R2: „Snažím se k nim přistupovat partnersky, u starších to jde líp, Romové jsou výjimka, ti raději vykaží a drží si odstup, ale to by byla kapitola. Menší děcka mají víc důvěru k mým mladším kolegům, které vnímají trochu jako kamarády a já jsem pro ně už ta paní učitelka, které taky občas vyknou. Nebo už možná projektují do mě své postoje ke svým matkám, nevím, jsou uzavřenější. No ale jinak je mám ráda, a paradoxně i ty raubíře, když o nich víc vím a znám podtext, z čeho jejich chování pramení, líp je chápu. Snažím se být vstřícná a moc nepoučovat ale nabízet řešení.“

⇒ **otevřený(á) k uživatelům, bez předsudků**

R3: „No, určitě nemám žádné předsudky vůči nikomu, jakože bych třeba přišel a něco jsem o něm uslyšel nebo taky rovnou jako řekl jo to je ten a to, tak to ne, určitě vesměs mám nebo vím, že jsem neměl žádný konflikt, všechno mám takové polopřátelské vztahy, protože jsou samozřejmě určité hranice, toho vztahu mezi pracovníkem a klientem, nebo uživatelem, ale já myslím, že dobré.“

⇒ **otevřený(á) k uživatelům, bez předsudků**

R4: „...chce to k nim se chovat asi úplně normálně, úplně přirozeně. Brat jich prostě, že jsou to normální děcka. Ony ty děcka to hodně aj vycítí, prostě jak jich berete. Jestli jako jo nebo ne a velice si toho všímají, tak hlavně jako přirozeně.“

⇒ **otevřený(á) postoj ke všem, bez předsudků, přirozeně**

R5: „Vnímám je jako lidi na cestě, kteří se teprv orientují a někdy s tím mají velké problémy. A takhle postoje je ten, že naše práce jim má vytvořit otevřený prostor, možnost rozhovoru, možnost sdílení, určité bezpečí, aby mohly tou cestou dospívání projít bez úhony a najít se a nějak ten svůj život jakoby urovnat do nějakých přijatelných kolejí.“

⇒ **otevřený(á) postoj ke všem**

R6: „Tak, já si myslím, že to jsou pozitivní postoje. Určitě přátelské, zaujaté, bez nějakých předsudků. Objevuje se tam zájem, empatie, pochopení k těm děckám.“

⇒ **pozitivní postoj ke všem, bez předsudků**

Otázka č. 11 – Snažíte se, aby prostředí, které děti navštěvují při docházení k Vám, do zařízení bylo podpůrné pro činnost, aby utvářelo tvůrčí atmosféru?

R1: „Určitě. V nabídce organizovaného programu (klubové večery, dílny) se snažíme reagovat na potřeby uživatelů a v individuálních případech rozvíjet talenty. Prostředí by mělo přímo vybízet k tomu, aby měli uživatelé nutkavou potřebu zanechat v něm svoji stopu.“

⇒ **prostředí NPZ jako jeden z podpůrných prostředků tvořivosti**

R2: „Ano, snažíme se je i zapojovat do činností (batikování závěsů, výzdoba stěn, pravidla napsaná jejich rukou, zeď nářků, akce parlament, kde svobodně sdělují své názory). Razím takovou teorii, že není dobré uživatele utloukat blahem a učit je jen natahovat ruku. Pro jejich další život je lepší, když si to vyzkouší na vlastní kůži a pokud si nevěří a nejdou si to ani zkusit, ať se aspoň dívají a jsou přítomní tomu procesu, když se něco děje a aspoň odkoukávají.“

⇒ **prostředí NPZ jako jeden z podpůrných prostředků tvořivosti**

R3: „To v rámci třeba jak děláme ten preventivní program, že každý ten měsíc je zaměřený na jiné téma, tak jsou připraveny různé aktivity, snažíme se vymýšlet něco nového, aby to zaujalo, ale nedaří se to, ale není to tím, že bysme se málo snažili, ale spíš tím, že oni fakt nemají zájem. A my už jsme třeba snad zkoušeli všechno co de, je to hlavně o nich a je to navíc dobrovolné všechno takže my nemáme žádné páky. Že jsme jim to podávali třeba různými formami, že jednou jenom tak, že jsme jim o tom mluvili, a oni nemuseli nic dělat, podruhé jsme to udělali tak, že se zapojili i oni, že si něco vyzkoušeli, udělali si třeba nějaké anketky, pak se to vyhodnotilo a tak. To třeba větší úspěch mělo, ale tak... jak kdy.“

⇒ **prostředí NPZ jako jeden z podpůrných prostředků tvořivosti**

Komentář: Pracovníci se snaží, ale děti nemají zájem.

R4: „Určitě. Snažíme se, aby se nějak rozvíjely v rámci, ať jsou to motorické schopnosti jako tak ale třeba i psychické, sociální schopnosti dovednosti co se týče s tím tvůrčím, tak máme tady různé workshopy třeba dílničky no, máme tady troubu, takže pečeme různé pečeni buchety a tak podobně. Snažíme se určitě, aby se dozvěděly, protože často to doma ani nemají, takže aby se aspoň tady to nějak učily.“

⇒ **prostředí NPZ jako jeden z podpůrných prostředků tvořivosti**

R5: „No tak to je určitě základní myšlenka. Aby tam měly ten prostor, pak aby tam měly hry, aby tam měly nějaký sportovní vyžití a i nějaký umělecký nebo kreativní, takže to je, čím se určitě zabýváme. Máme keramickou pec, výtvarnou dílnu a hudební dílnu a....“

⇒ poskytnutí tvůrčího prostředí jako základní myšlenka

R6: „Určitě, protože tady se musí přece v tom zařízení v tom nízkoprahu se musí cítit dobře. V podstatě myslím, že se nám to i daří což nám děcka z těch různých výpovědí a anket že se dozvíme.“

⇒ prostředí NPZ jako jeden z podpůrných prostředků tvořivosti

Otázka č. 12 – Snažíte se děti motivovat k tvůrčí činnosti? Například navozováním tvůrčích aktivit? Pořádáte u Vás v zařízení nějaké konkrétní tvořivé programy, činnosti?

(pozn. Otázka 12 a 13 byly po zvážení spojeny dohromady z důvodu totožných odpovědí)

R1: „Ano. Dvakrát měsíčně pořádáme kreativní dílnu, organizujeme různé výtvarné workshopy, kreslíme, k dispozici jsou neustále výtvarné pomůcky, hudební zkušebna nabízí vyžití hudby chtivým, na Nocovkách se věnujeme dramaterapii.“

⇒ motivace k tvůrčím aktivitám

R2: „V tomto směru jde vždy především o snahu a umění motivace. Někteří svou povahou se velmi rádi ukazují před ostatními a tudíž i sami nabízí různé aktivity, nebo žádají o možnost zrealizovat si je v klubu. Mnohdy je úspěchem i to, že jeden uživatel zaktivizuje ostatní přítomné ke hraní stolního fotbalu, nebo že se kluci dohodnou a zahrají si spolu karetní Bang, nebo nějakou deskovku aniž by ji mu toho asistoval pracovník. Někdo však má odpor k jakýmkoli aktivitám a zapojovat se nehodlá, většinou aby se neztrapnil před ostatními a to se ani nemusí jednat o něco objektivně tvůrčího ale o běžné dovednosti, které jeho vrstevníci v pohodě zvládají. Každý měsíc máme na programu nějakou výtvarnou činnost nebo workshop. (Minulý měsíc nám externí lektorka přišla představit techniku tea bag folding – výroba přáníček ze skládaných čajových sáčků, nebo práce s hmotou fimo, korálkování, různé dekorace k Velikonocům, Valentýnu, podzimní aranže, společné malování klubových prostor, výroba pištálků, tvoření z přírodnin, malování na kamínky, netradiční hudební nástroje a chřestítka... A řadu dalších.“

 Děti samy jako zdroj motivace navzájem

R3: „Hm, nevím, já přesně nemám, nebo já to spíš nemám na starosti, takže to mají kolegyně, co to připravuje ty programy a všechno, ale já myslím, že určitě, jenomže my narážíme na to, že oni nemají zájem, takže spíš to jsou takové jako volnočasové jako třeba dílny, výtvarné nebo takhle, ale ne jako žádné třeba moc ty sociálně aktivizační služby, jak se to dělá, že třeba ani na to nemáme prostředky“. Třeba je napsaný jako na měsíc dopředu, třeba teďka na duben, bude třeba výtvarná dílna a minule se dělali, já nevím, náušnice, třeba z korálku se takhle dělá, oni to tady mají všechno nachystané a můžou si vybrat co chtějí dělat, nebo se donesou barvy a kreslí si na karton na papíry, na nějaké aktuální téma, co je ten měsíc, třeba šikana tak oni prostě kreslí obrázky na to téma. Třeba jejich zkušenosti a tak.“ Někdy je to tak, že se jim řekne: tak si dělejte, co chcete. Třeba dělaly se náušnice, a jinak nic kolem toho není. Ale když bývalo dřív, že se kreslilo třeba na to téma třeba šikany, tak k tomu i pouští filmy, nebo na nástěnku se dávají příběhy (kazuistiky) co se najdou na internetu. Jak to dopadlo a takhle, takže mají inspiraci v tomto. Jo, měly jsme tady kolegyni ze Zlína, na ty náušnice, která to dělá ve svém volném čase, protože ji to baví a dělá to už dlouho. Takže přišla, donesla vše potřebné, vysvětlila jim to, ukázala.“

 motivace k tvůrčím aktivitám

R4: „Určitě, byly tady nějaké projekty, co vím teda o dvou a ty byly i výtvarné, takže děcka musely trochu zapojit tu svoji výtvarnou mysl. Ale říkám máme tady spoustu, ať už jsou to korálky, ať jsou to různé tvarovací hmoty, ať už jsou to ty workshopy. Snažíme se no, aby nějak trochu se procvičovaly. To jsem myslím už říkala, máme tady každý čtvrtek nějakou akci, ať už jsou to ty preventivky nebo třeba teďka jsou kolegyně s dětma na fotbale, trénujeme, tak jsou na hřišti, hrají fotbal, takže snažíme se, pak různé ty dílničky, to pečeni.“

 motivace k tvůrčím aktivitám

R5: „Tak to máme pravidelně. Právě ty výtvarné, hudební dílny. Takže jo, k tomu se ty děti vedou, aby se nějak sebevyjadřovaly a aby taky spolupracovaly. Já myslím, že to spíš většinou vychází v tom nízkoprahovém zařízení z toho, co ti klienti chtějí. Takže my nejsme nějaký umělecký kroužek, abychom je formovali, jak mají být, jak se mají jakoby vyvíjet

umělecky nebo esteticky, ale aby se hrály, to co oni chtějí, tak si myslím, že to není úplně tak jak říkáte nějaké směřování nebo podporování něčím speciálním.“

⇒ **motivace k tvůrčím aktivitám**

R6: *„Ano, určitě. Určitě jsou tam kreativní věci a činnosti v těch odpoledních hodinách. Tak my máme teďka takovou docela aktuální věc, je to Stavba zdravé vesnice. Každý měsíc od září je nějaký jiný dům. Dům myšlení, dům tvořivosti, dům přírody a v každém tom měsíci si ty děcka plní jak praktické, tak také různé vědomostní úkoly, mají za to body. A na konci toho celého roku, myslím v září, je to 12 měsíců, se to sečte a kdo bude mít nejvíc bodů, tak tam bude mít připravené nějaké vyhodnocení. Takové klubové odpoledne, v rámci klubu. Oni to přijaly, docela je to baví, oni už se sami hlásí o ty úkoly, samy si sledují, kolik měly za minulý měsíc a my to tam máme vystavené v tom zařízení, takže už tam máme září, říjen, listopad, prosinec, leden, únor, březen, duben. Máme květnový nový. Muší stánek.“*

⇒ **motivace k tvůrčím aktivitám**

Otázka č. 14 – Pořádáte ve Vašem zařízení besedy a přednášky pro uživatele?

R1: *„Ano, s externisty i interními sociálními pracovníky.“*

⇒ **besedy a přednášky pro uživatele**

R2: *„Rozhodně. Jednak je to součástí projektu realizovaného přes Zlínský kraj z evropských fondů, ale hlavně je to jedna ze základních činností, které zařízení prevence mohou dělat a kde je velký záběr informací na cílovou skupinu. Navíc se snažíme vybírat témata, které mládež oslovují a budou jim ku prospěchu, nejde nám o čárky do statistik, že máme uděláno. Naprosto senzační úspěch mělo téma kyberšikany a bezpečného pohybu na internetu, to děcka ani nedutaly a měli tolik dotazů a zkušeností, že jsme sami zírali, jak je to zaujalo. Hodně se taky řeší různé vztahové problémy nebo sebe prezentace, včetně poruch příjmu potravy, zdravé sexuality, sekty, extremismus, šikana, různé závislosti. No prostě to co si myslíme, že je zaujme nebo o co si řeknou.“*

⇒ **besedy a přednášky s tématy vhodnými pro uživatele**

R3: *„Pořádávali jsme docela často a teď, jak nám v poslední době chodí relativně málo lidí a tím, že o to není moc zájem tak besedy si děláme spíš jenom sami. Nezveme externí*

hosty (např. zlínské Policie nebo bývalé uživatele drog) ale spíš si to děláme sami. Připravíme si téma, nachystáme si ankety, co se kde seženou. Třeba i nějaké dotazníčky.“

⇒ **besedy a přednášky s tématy vhodnými pro uživatele**

R4: „Ano. Máme tady, vlastně tento rok jsme začali, že každé dva měsíce máme téma různé preventivní téma, různé. Typicky závislosti, alkoholové závislosti, drogy, šikana a ideologie tam jsou, bezpečný internet, a tak podobně, co je aktuální. A buď děláme někdy sami ty přednášky anebo zveme odborníky, třeba minulý týden jsme tedy měli zrovna pána z K-centra.“

⇒ **besedy a přednášky s tématy vhodnými pro uživatele**

R5: „Ano, pořádáme besedy, ale ne příliš často. Většinou nějaká preventivní témata.“

⇒ **besedy a přednášky s tématy vhodnými pro uživatele**

R6: „Ano, my v podstatě někdy na základě těch dopoledních programů pokračujeme v tom užším kontaktu odpoledne, ale to jsou takové samostatné programy. Třeba drogové závislosti a jak zvládat prostě stres a jak zvládat drogy a vždycky něco na ten způsob se tam vždycky každý měsíc objeví. A ta zdravá vesnice je motivována vlastně taky tak, takže i ten měsíc má vždycky nějaký ten patologický jev v sobě, to rizikové chování.“

⇒ **besedy a přednášky s tématy vhodnými pro uživatele**

Otázka č. 15 – Pokud během těchto besed a přednášek nastanou dotazy ze strany dětí, dáváte prostor k diskusi? Používáte přitom nějaké konkrétní metody? Například brainstorming, skupinová práce a podobně?

R1: „V klubových večerech používáme především takové metody, které přímo zapojují uživatele (doplňování významů k pojmům, podpora argumentace, diskuze ve dvojicích a malých skupinách, inscenační metody...) vše dle typu organizovaného programu a aktuálnosti tématu – jde-li o předávání informací, se kterými uživatelé nemají zkušenost, volíme spíše takové metody, kde není pasivita velkou hranicí.“

⇒ **využívání metod rozvíjejících tvořivost**

R2: „Nejčastěji se jedná o skupinovou výuku, po akcích ale i v průběhu, podle tématu mohou živě diskutovat a mají prostor pro brainstorming. Kolegyně často zařazovala prvky

dramaterapie, protože to vystudovala a tak jsme třeba nafotili při tématu šikana komix z živých obrazů, účastníci si to mohli prožít v obou rolích aktér i obět' a zároveň byli spolurežiséry jednotlivých vstupů. Následná diskuse byla taky zajímavá a hodně o pocitech zúčastněných. Při sektách a náboženstvích jsme je zas rozdělili do skupin "podle vyznání" a museli spolupracovat na úkolech. Jen je škoda, že se tu nedá uplatnit prvky projektového vyučování, vzhledem k tomu že skupina je velmi proměnlivá a dynamická. Proto také krachl nápad udělat s nimi jednoduché divadlo.“

⇒ **využívání metod rozvíjejících tvořivost**

R3: „Spíš je to jenom takové zhodnocení. Co je na tom zaujalo, jestli se chtěou na něco zeptat. No a pak že můžou do těch materiálů (protože my je uchováváme) vždycky z toho tématu a mají příležitost si to vzít a podívat se na cokoli. Ještě se ptáme, co by je víc zajímalo pro příště. Oni se v průběhu samozřejmě vyjadřují. Kolegyně třeba něco říkají a zeptají se: víte, co to znamená? Někdo z nich to řekne a jiný zas ne, to je blbě. A už jenom tohle je podněcuje, aby nad tím přemýšleli.“

⇒ **využívání metod rozvíjejících tvořivost**

Komentář: I když nejsou v R3 jmenovány konkrétní metody pro rozvoj tvořivosti, respondent je nepřímě popsal a jsou tedy v zařízení využívány.

R4: „My se teda určitě snažíme teď, co byla třeba ta beseda, tak to byla jako fakt beseda, jako že ten přednášející zrovna řekl, když vás bude něco zajímat, ptejte se, potom jsme jim posílali i papírky, aby mohli svoje dotazy napsat, snažíme se určitě, i když jsme měli my, tak tam byla tabule a psali jsme: co je závislost, co je napadlo, zapisovali jsme. Určitě se snažíme, protože oni by stejně nevydržely. Takže by byla typicky škola – půlka by jich odešla, ale i tak. Oni třeba když se řekne, že je nějaká přednáška, tak půlka vymizí a pak postupně třeba chodí a od té půlky a tak podobně, ale zas nemůže to být dlouhé, jo, ta hodinka – ideál.“

⇒ **využívání metod rozvíjejících tvořivost**

R5: „Myslím si, že spíš, spíš to ty besedy, které se dělají konkrétně třeba jako protidrogové prevence nebo se záchranářem anebo o ochraně přírody, tak to je většinou diskuze, nebo nějaká projekce, prezentace. Speciální metody ne.“

⇒ **využívání metod rozvíjejících tvořivost**

R6: „Ano, my ty programy i máme koncipované tak že se nejdřív přednáší. Takže zážitková pedagogika určitě, na základě nějakého prožitku aby si samy vyzkoušely. Brainstorming, tím začíná v podstatě každý ten program. Skupinové práce, individuální práce, modelové situace, to tam všechno máme vlastně v těch programech, to se nám tam objevuje.“

⇒ **využívání metod rozvíjejících tvořivost**

Otázka č. 16 – Pořádáte před, při nebo po činnostech s dětmi nějaké druhy relaxace?

R1: „Ne. Pouze v rámci Nocovek volíme imaginace různého typu.“

⇒ **využívání relaxace**

R2: Ne, cílené relaxace neděláme. Tady je většinou divoko a rušno. Trochu relaxační atmosféra byla navozena při sádrových maskách, kdy se účastníci ztišili a museli se věnovat svému figurantovi, ale jinak ne. No nicméně dobrý nápad, můžeme zkusit.“

⇒ **nevyužívají relaxaci, ale považují to za dobrý nápad**

R3: „Bylo by to potřeba určitě občas, určitě. Protože se stane, že mají takové ty dny, kdy jsou trošku živější a potřebovaly by zklidnit, ale ne. Jednak o to není vůbec zájem a ani jsme nad tím nikdy nepřemýšleli. Spíš je to tak jako uklidnit je, aby se chovali slušně a tak, ale ne přímo relaxační techniky, to ne, to jsme nikdy ani nezkoušeli.“

⇒ **nevyužívají relaxaci**

R4: „Ne.“

⇒ **nevyužívají relaxaci**

R5: „Myslím, že ne, že spíš tak situačně, když je vidět, že je nějaké napětí nebo nějaký nelad tak pracovník s nima vyběhne ven a zahrajou si fotbal nebo tak, ale speciálně relaxace ne.“

⇒ **využívají spíše odreagování**

R6: „Tak výtvarné dílny nemáme, ale v rámci právě některých těch programů, což je třeba Zdravý životní styl aj ty drogy a Já a lidé okolo co mě teď namátkově v rámci těch programů napadá ze všech těch programů, tak tam relaxační cvičení používáme na začátku. I vlastně na zklidnění, aby oni věděli, a vyzkoušeli si tu praxi něco. Takže já, mě

teďka napadá zrovna relaxační cvičení hora, relaxační cvičení představivost, to tam máme vždycky v tom programu. S tím, že si to vyzkouší na vlastní kůži, co je to ten relax.“

⇒ **využívání relaxace**

Otázka č. 17 – Opíráte se při vedení nízkoprahového zařízení a s tím spojených aktivit o literaturu? Jaké další prameny využíváte?

R1: „Ano, vše. Především metodické materiály ČAS, případy dobré praxe získané při komunikaci s kolegy z jiných zařízení, odborné časopisy (*Psychologie dnes*, *Tvořivá dramatika*), portál *streetwork.cz*, materiály získané v rámci účasti na odborných konferencích, materiály z portálu *Varianty* a podobně, ale i televizní pořady, které transformujeme tak, aby měly rozvojový efekt.“

⇒ **využívání tematických pramenů, stáže**

R2: „Používáme v práci podpůrně odbornou literaturu, např. sborník *Kontaktní práce a Terénní práce v NZDM (kolektiv autorů ČAS)*, *Psychologie Romů (Bakalář)*, *Manažerské dovednosti (Hroník)*, *platné zákony a vyhlášky souvisejících službou z nakladatelství Sagit*, různé druhy herníků a psychoher (*Bakalář, Zapletal a jiní*), dále časopisy *Psychologie dnes* a *Sociální práce*. Používáme také dostupné výukové filmy a dokumenty (z netu nebo jinak získané) např. *Mezi nimi, Ženy pro měny, Kyberšikana* aj. Pořádáme v rámci oboru pravidelná setkávání Pracovní skupiny NZDM Zl. kraje s výměnou zkušeností, jezdíme na dle témat profilované semináře ČAS – česká asociace *streetwork*, v rámci charit olomoucké arcidiecéze mám tzv. Odborná kolegia lidí se stejnou problematikou (v našem případě je to OK NZDM, jinde mají OK pečovatelek, lidí bez domova aj.), shodou okolností jsme nejen členy, ale osobně zde zastávám i funkci odborného garanta pro dalších 7 charitních nízkoprahových zařízení.“

⇒ **využívání tematických pramenů, stáže**

R3: „Určitě, jednak jezdíme na stáže do jiných zařízení. Jednak jezdí k nám na stáže, takže to je výměna informací mezi zařízeními a to je většinou i o předávání té dobré praxe. Potom určitě přes internet, přes třeba *streetwork.cz* přes českou asociaci *streetwork*, která sdružuje vlastně nízkoprahové služby v celé republice, tam jsou různé odborné články, třeba metody práce, jak se to osvědčilo – neosvědčilo. Pak máme spoustu odborné

literatury, tam třeba se hledají informace k různým tématům a pak samozřejmě normálně vzděláváním. A to v tom našem oboru, nebo v práci s těma mladýma lidma takhle není zase takových moc těch specifických metod práce. Je to spíš všechno o tom rozhovoru, prevenci... spíše je směřovat správným směrem.“

⇒ **využívání tematických pramenů, stáže**

R4: *„Jak jsem říkala, minulý rok jsem dokončila školu, takže ještě spoustu věcí mám zažité v hlavě, ale třeba odebíráme časopis, Moje psychologie, kde se snažíme inspirovat, knížky máme – kupujeme si. A spíš říkám, zatím ještě jsem ještě v té škole a ty kurzy, ale myslím si, že třeba pozděj, až budu z té školy trošku víc, tak si myslím, že mě to donutí.“*

⇒ **využívání tematických pramenů**

R5: *„Tak my určitě sledujeme hlavně teda profesionální webové stránky streetwork.cz, to jsou teda odborné články, které... O nízkoprahových zařízeních, to je důležité. Potom z odborných časopisů – Sociální práce, Sociální služby. No a pak tam máme knihovnu s vlastně návodnýma knížkami k různým kreativním aktivitám, výtvarným především.“*

⇒ **využívání tematických pramenů**

R6: *„My máme poradů pravidelně, semináře, webovky toho našeho neziskového sektoru a všech těch nízkoprahů a v podstatě literatura ano, časopisy taky. Různé publikace. Teď jsme kupovali do knihovny na konci roku nějaké věci, které jsou takové praktické pro tu činnost, takže určitě ano.“*

⇒ **využívání tematických pramenů, semináře**

Otázka č. 18 – Využíváte při práci s mládeží aktivizující metody na rozvoj fantazie a tvořivosti? Například diskusní, heuristické, situační?

R1: *„Ano. Specifikem naší cílové skupiny je zvýšená potřeba atraktivity skupinové práce, která zakládá delší motivaci uživatelů k činnosti. Bez neustálého bádání a objevování bychom uživatele unudili.“*

⇒ **využívání aktivizujících metod**

R2: „Nejčastější aktivizační metodou je diskuse s účastníky, dobře se nám to osvědčilo po zhlédnutí různých snímků a dokumentů nebo při preventivních besedách. Uživatelé se naučí nejen argumentovat a víc nad věcmi kolem sebe přemýšlet, ale být víc tolerantní k názorům ostatních, které by je samotné nenapadly. Pracujeme taky s prvky dramatické výchovy, např. při besedě o slušném chování byly uživatelé aktéry zajímavých scének ze života a mohli si vše vyzkoušet na sobě, taktéž při tématu „Jsem po škole a co dál“ kdy se učili psát životopisy a prezentovat se, si vyzkoušeli nanečisto přijímací pohovor, nebo jednání na úřadě. Didaktické hry jsou nedílnou součástí naší práce, např. Desková hra Česko, Aktivity a tak dále.“

⇒ **využívání aktivizujících metod**

R3: „No já spíš, jak sem říkal. V rámci těch besed anebo těch různých sezení. Když je na to vhodné téma, tak určitě. A spíš situačně to používáme hlavně jako přímo výkon, že třeba se začnou hádat nebo sou agresivní na sebe a spíš tak jako že jak do toho vstoupíme, tou intervencí tak se jim snažíme nějak jako podat, jako k čemu to vede, jako proč to dělají a takhle. Jo takže i normálně běžně při tom kontaktu že ne vždy organizovaně v rámci nějakého toho programu co se naplánuje ale i běžně když tady jsou. To má asi větší účinek. Spíš jenom tak tím rozhovorem. Třeba zeptat se: proč si myslíš, že by ses tak neměl chovat? Jo a spíš takhle. Nebo dělalo by ti dobře, kdyby se takhle někdo choval k tobě. Třeba takhle. Ale vyloženě nácviky určitě ne. To jsme ani nezkoušeli. Ale je to všechno o tom jejich chtění. Se do toho zapojit. A vlastně teď tu máme docela s tou návštěvností blbě, takže tak“.

⇒ **využívání aktivizujících metod**

R4: „Zatím jsem to ještě moc nezažila, jenom třeba někdy v rámci hry, jsme tady měli, že jsme třeba já nevím hráli kufr, tak museli oni různé ty situace předvádět a takové, ale že by to bylo nějak cílené, to ne, to spíš v rámci těch preventivních programů nás to tam teda teprve čeká.“

⇒ **chystají zaměření programů na aktivizující metody**

R5: „Myslím si, že pouze jako individuálně, třeba s dětma, máme tam několik dětí, které jsou jako z hodně, hodně nepodnětného rodinného prostředí. Kdy vlastně pomáháme třeba s tím, stačit ve škole a tam určité didaktické přístupy používáme. Tak při těch besedách

určitě, ale to je vlastně i externí záležitost. Že přijde nějaký, že pozveme nějakého odborníka, který to tam přednáší dětem, samozřejmě i s nějakýma příkladama, aby to bylo pro ně záživné. Ale z naší strany to nepoužíváme.“

⇒ **aktivizující metody spíše jen při besedách**

R6: „Ano.“

⇒ **využívání aktivizujících metod**

Shrnutí:

Pracovníci NPZ jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří se dále vzdělávají ať už na dalších vysokých školách, aby dosáhli vyššího stupně vzdělání, či účasti na rozmanitých seminářích, kurzech a projektech pořádaných Zlínským krajem. Tito pedagogové mají širokou oblast zájmů a své zkušenosti a dovednosti vzdělávacího i uměleckého charakteru se snaží předávat klientům v NPZ. Jejich motivací k výkonu této práce je možnost poskytnutí kvalitního trávení volného času dětí, možnost využití kreativity v pracovní činnosti a práci s uživateli služeb, ale také dobrý pracovní kolektiv. Většina z vedoucích se považuje za kreativní jedince a nebojí se improvizace v práci. Jejich postoje ke klientům jsou pozitivní a bez předsudků. I když se jedná o službu, která má nabídnout hlavně základní prostory, kde by děti mohly trávit volný čas, přesto se pracovníci jednotlivých klubů snaží, aby zde docházelo k tvůrčímu procesu dětí a mládeže a podporují jej vytvářením podpůrného prostředí, motivací k tvůrčím aktivitám a realizací konkrétních činností, programů, besed. V rámci realizací těchto činností pak používají aktivizující metody na rozvoj tvořivosti. Relaxaci v zařízeních spíše nepoužívají nebo to ani doposud nezkoušeli. Pracovníci se opírají o odbornou literaturu a oborový portál o nízkoprahových sociálních službách a zařízeních streetwork.cz.

Stránka prostorová

Otázka č. 19 – Máte ve Vašem zařízení dobré vnější podmínky? Mám na mysli dostatek světla, dobře větrané místnosti, zvuková izolace, příznivá teplota vzduchu.

R1: „*Ne. Prostor je suterénní, okna v podstatě neexistují, celý den fungujeme při umělém osvětlení. Zvuková izolace není v hudební zkušebně, což znamená neustálou ataku rockové hudby, kterou vyluzují naše klubové kapely. Nicméně to vše vytváří dobrou atmosféru T klubu. Místností nejsou dobře větrané, protože je zařízení v suterénním prostoru bez větších oken. Teplota vzduchu je příznivá.*“

⇒ **zařízení má nevětrané místnosti a pouze umělé osvětlení**

R2: „*Ano, dříve tu byl požadavek uživatelů na zkušebnu, který jsme z prostorových důvodů nemohli uskutečnit, nyní však už nikdo muzikální nechodí a nepoptává se po této činnosti. Jinak za celou dobu fungování NZDM jsme se 2x stěhovali, tudíž jsme byli na 3 působištích a vždy se nám dařilo tento požadavek zajistit vhodnými podmínkami, což jasně potvrzuje stanovisko Krajské hygienické stanice k provozování zařízení. Na podzim déle trvá, než se prostor vyhřeje, pak ale „drží“, je vytopeno plynovým topením na optimum, v létě příjemný chládek staršího zrekonstruovaného domu (prostor s vyššími stropy a silnými zdmi) nacházejícího se v městské zástavbě.*“

⇒ **dobré vnější podmínky**

R3: „*Jo, to určitě, akorát možná malé prostory. Protože jak sama vidíte, tohle je všechno, potom tam vzadu už je jen kancelář a záchody, takže teďka třeba dřív tady chodilo třeba přes 20 lidí denně, v zimě hlavně, takže to tady bylo úplně plné, oni neměli už kde sedět. Jinak jako světlo a všeho je tady dostatek, větrané taky a my jsme tady v budově prakticky sami, tady jenom nad náma je cykloshop, jako není tady žádná obytná, není to obytná budova, je to prostě jenom. My jsme tady na kraji u pole a oni tady mají v létě, co hrají fotbal a tak, takže prostory jsou to super. No, tím že tady všichni pracujou dopoledne, tak nám tady většinou v zimě třeba v 5 vypínali topení a jelikož máme otevřeno až do 8, tak jsme s tím měli problémy, že tady byla potom zima. Ale tak se to vyřešilo jako jenom prodloužením toho topení. Takže tam taky není problém. Občas tady máme horko, zase že topí moc, ale není to nic, co by nějak vadilo.*“

⇒ **poměrně dobré vnější podmínky, menší prostory**

R4: „*No, když se podíváte na tento dům, jestli jste z okolí, tak jste určitě slyšela. Jako naše podmínky jsou takové, jaké máme. Na to, kolik máme uživatelů, tak je tady teďka docela malý prostor. Že máme asi dvaceti místnou kapacitu, což je nevyhovující, protože máme 80*

uživatelů – smluv. Takže na jednu stranu, nemůžeme si stěžovat, jsou na tom nízkoprahy i huř, na druhou stranu kdyby bylo víc, něco lepšího tak bysme se nezlobili... Osvětlení jo. Větrané taky, máme tady dost oken, takže když potřebujem – otevřem v tom létě ten vzduch, je tady docela aj slunko svítí. No, v zimě je to trošku problém, v zimě je tu docela zima, ale v létě, v létě se to dá.“

⇒ **malé prostory, v zimě chladněji, ale zvykli si**

R5: *„To máme všechno zajištěné. Světlé, velké prostory. Ano. Jsou tam okna. Přiměřená. (teplota vzduchu).“*

⇒ **dobré vnější podmínky**

R6: *„Určitě, myslím si, že ano, protože jsme tu museli udělat jak hygienu, ta to samozřejmě nějak posuzovala, to zařízení jestli je vhodné pro ty děti, takže to ano.“*

⇒ **dobré vnější podmínky**

Otázka č. 20 – Snažíte se podporovat fantazii a usnadňovat tvůrčí proces dětí při aktivitách, které nabízíte ve svém profilu například i pobytem v přírodě, vhodně zvolenou hudbou?

R1: *„Ne. T klub DOMA navštěvují mladí lidé od 13 let, pro něž je typická potřeba ruchu – klidným činnostem se věnujeme spíše na Nocovkách, kde ticho i hudbu používáme. Ve většině případů ale dochází k „tvůrčímu procesu“ ve skupině, která předpokládá vzájemnou komunikaci, aktivitu, živo. K tvůrčím činnostem jednotlivcům bez zapojení skupiny nedochází.“*

⇒ **v nočních programech používaná hudba, tvůrčí činnost pouze ve skupinách**

R2: *„Podporujeme aktivizaci uživatelů různou formou, nabídkou sportovních, kulturních, společensko – zábavních aktivit, v podobě výletů a pobytu v přírodě (jednorázové či víkendové akce). Hudební složku zajišťujeme, buď řízenou aktivitou Poslechni si... jedná se o referát s ukázkami různých žánrů a kapel, které si připraví buď zájemce o své oblíbené kapele, nebo pracovník znalý kvalitní hudby napříč styly. Nebo je tu možnost poslechu vlastní hudby z doneseného CD, MP3 a jako kulisy k veškerým aktivitám prostřednictvím klubové hifi věže.“*

⇒ **výlety a pobyty v přírodě, tvůrčí činnost podporována hudebními referáty uživatelů**

R3: „No, přes zimu určitě ne, ale v létě trávíme, oni vlastně v létě sou furt jenom venku. Jenomže přes léto tady třeba skoro nikdo nepřijde, protože jsou venku, anebo když přijdou, tak stejně venku hrají fotbal nebo badminton nebo si hážou, všechno možné, a třeba si jdou jenom na chvilku zahrát stolní fotbálek, ale vždycky sedíme venku na lavičkách. Takže přes léto je to hlavně venku. A my jsme s nima taky venku a trávíme s nima ten čas tam. Jo, tak většinou tady hraje normálně rádio, teda furt tady hraje rádio, pokud nepřijdou, že si chtějí sami něco pustit. To mají možnost, jako třeba donesli svoje cd, pustit si tady co chtějí nebo z internetu, ale to si musí zaplatit. A podpůrná hudba, jako že by se pustila přímo k tomu, tak to ne. Spíš co oni chtějí tak si pustí.“

⇒ **děti si spíše volí činnosti sami (sportovní aktivity venku, vlastní přinesená hudba)**

R4: „Jo, myslím si děcka, co se týče pobytu v přírodě, tak každý rok se snažíme dělat nějaký tábor nebo nějakou přespávačku, tento rok máme v plánu nějaké výlety ještě, takže jo. Co se týče hudby tak to musíme velice kontrolovat, protože mají ti jedinci často...no, prostě jsou tam sprostá slova. Takže to kontrolujeme docela. Oni mají hudbu velice rádi, takže.“

⇒ **noční programy, výlety**

R5: „Zahradu nemáme, ale tak jednou za čtvrt roku chodíváme s dětmi ven. Na nějaký sobotní výlet, třeba půldenní. Nevím, tak teď jsme konkrétně třeba umožnili dětem vymalovat jednu stěnu v tom klubu, kde tam vytvořily nějaké grafity, myslím, že to bylo dost tvůrčí. A dost, plné fantazie.“

⇒ **výlety, podpora tvůrčí činnosti**

R6: „Tak my většinou teda ty naše programy probíhají ve vnitřních prostorách. V přírodě, dřív jsme dělávali, Peer programy, teď v současné době neděláme, protože nemáme ty úvazky tak veliké, takže většinou jsou to vlastně ty programy vevnitř. Tu hudbu moc nepoužíváme.“

⇒ z důvodu nízkých úvazků nepořádají pobyty v přírodě, dříve ano. Podpůrná hudba ne

Otázka č. 21 – Dovolujete dětem, zvláště pravidelným uživatelům, aby si upravovali místnosti, ve kterých tráví svůj volný čas, hrají si, podle jejich představ? Mám na mysli umístováním plakátů, výtvorů, dekorací...

R1: „Ano, zásahy uživatelů do podoby stěn vítáme a oceňujeme, pravidelně vyvěšujeme jejich výtvary.“

⇒ podpora projevu kreativity uživatelů na prostorách zařízení

R2: „Ano, uživatelé mají možnost se zapojovat do úpravy i dění v klubu, podílet se na výzdobě, ale snažíme se to korigovat, aby tam nebyly lebky a nějaké vulgarismy.“

⇒ podpora projevu kreativity uživatelů na prostorách zařízení, korigována

R3: „Jo, malovali jsme to s nima tady. Vybrali si barvy. Tohle třeba dělali oni, ten nápis ŠLIKR vymýšlel jeden klient celý, takže to je taky podle nich a pak tady byla celá zeď polepená plakátama, ale to jsme sundali, když jsme malovali. Mají určitě možnost. Od toho jsme tady i my, že můžou říct, co by chtěli změnit, nebo nového a jednak tam je i ta schránka na přání a stížnosti kam to můžou třeba i anonymně napsat. Takže určitě mají prostor.“

⇒ podpora projevu kreativity uživatelů na prostorách zařízení

R4: „Jo, my jsme třeba teďka nedávno, je to půl roku. O prázdninách jsme malovali, barvu jsme vybírali, ale děcka taky pomohli něco namalovat, vlastně různé obrázky co jsou třeba tady naproti, tak to si taky malovaly samy. Takže jo, snažíme se, aby ony tady měly něco svého, aby se tady měly útulně a cítily se tu dobře.“

⇒ podpora projevu kreativity uživatelů na prostorách zařízení

R5: „No, tak do jisté míry, samozřejmě. Protože bychom to úplně nechali v plén, tak bychom tam taky mohli mít sprosté obrázky, a to bysme nechtěli. Ale tak samozřejmě, jsou tam vyvěšené jejich výtvary.“

⇒ podpora projevu kreativity uživatelů na prostorách zařízení, korigována

R6: „Ano, oni nám pomáhají někdy při výzdobách. To zařízení nějakým způsobem taky si tvoří, pokud je možno si přesunout nějaký nábytek, protože když relaxují, chtějí třeba do druhé místnosti tak si to můžou uzpůsobit a sami si to zařízení nějakým určitým způsobem i vyzdobit, tematicky třeba k nějakým těm třeba ročním obdobím.“

⇒ **podpora projevu kreativity uživatelů na prostorách zařízení**

Shrnutí:

Zařízení mají většinou dobré vnější podmínky (větrané místnosti, dostatek světla, přiměřená teplota vzduchu). Problémem jsou menší prostory, které nestačí pro velký počet uživatelů. Klienti mají možnost využívat trávení času v přírodě, v prostorách zařízení či absolvovat víkendové, ale i týdenní výlety. Je jim také umožňována úprava „terénu“ zařízení podle vlastních představ.

Stránka materiální

Otázka č. 22 – Jaké vybavení má Vaše zařízení?

R1: „V herně máme fotbalák, kulečnick, šipky, boxovací pytel, zrcadla + prostor pro taneční aktivity, několik sedaček, stolní – deskové hry, twister, pétanque, frisbee, žonglování potřeby, výtvarné potřeby. No a ve zkušebně máme mixážní pult, hudební nástroje a ozvučení pro provoz standardní rockové kapely, didgeridou, africké bubínky, flétny.“

⇒ **sportovní vybavení, výtvarné potřeby, hudební nástroje a pomůcky, taneční prostory, ostatní**

R2: „Vybavení klubu ve smyslu inventáře - je zde kancelářský nábytek, věšáky, stoly pod PC, polohovatelné židle, 2 sedací soupravy, 2 koženková křesla, konferenční stůl, 2 velkoplošné stoly pro výtvarnou činnost a deskovky, technické vybavení – 4 PC s připojením na internet, LCD monitor s DVD, playstation2 a PS3 z daru, hi-fi věž s vestavnými reprobednami, přenosný CD/MP3 přehrávač. Kuchyňka – jednoduchá linka, lednice z darů, mikrovlnka, dvouplotýnkový vaříč, rychlovarná konvice, základní nádobí. Kancelář – běžný kancelářský nábytek, 2 křesla a stůl jako zázemí na individuální

poradenství a intervence, zamykatelná kartotéka, multifunkční laserová tiskárna, fotoaparát. Vybavením pro sport a volný čas – šipky, stolní fotbal, florbalové hokejky, kolečkové brusle 3ks, míče na kopanou, volejbal a basket, boxovací pytel a rukavice, sada pétanque, žonglovací potřeby (hakis, flowersticky, diablo), kempovací vybavení do přírody: 2 stany, 8 spacáků, karimatky a batohy, kytara akustická i elektrická, stolní deskové hry (Twister, Ubongo, Alhambra, Osadníci z Katanu, Česko, Aktivita, Kris-Kros, Jenga věž) karetní hry (Bang, Město duchů, UNO, Střelené kachny, žolíky, kvarteta, pexeso) a rozličný výtvarný materiál.“

⇒ **sportovní vybavení, hudební nástroje a pomůcky, výtvarné potřeby, ostatní**

R3: „Tak volnočasové aktivity, jednak teda co se týče sociální, jakože sociální, co máme my, tak je to počítač – hlavně. Kde můžou dělat své referáty, přípravu do školy, hledat si brigády a takhle, to mají zdarma, třeba když jdou na internet, protože je to sociální služba. My jim s tím pomáháme. Takže to je počítač. Pak občas jim něco tiskneme, nějaký ten referát a pak jsou to třeba i učebnice. Jo, máme tady třeba testy autoškoly. Scio testy na různé školy, nebo odmaturoj z různých předmětů, to mají taky k dispozici a potom ty volnočasové aktivity, to je stolní fotbal, hokej, šipky tady mají. Jelikož je tady malý prostor, tak se toho sem moc nevejde a pak jsou to hlavně stolní hry a potom letní venku jako třeba frisbee, pétanque, teď už ani nevím. Takové ty venkovní věci, všechno co se dá využít venku. Máme tady toho hodně. Jo a takové.“

Komentář: Respondent uvedl v jiné části rozhovoru, že mají v zařízení k dispozici také výtvarné potřeby a potřeby k různé rukodělné činnosti. Otázka zněla: „**Ríkáte, že tady pořádáte různé, třeba ten výtvarný kroužek. Třeba ty náušnice jak si dělaly. Takže to nakupujete vy, nebo...**“ **R3:** „To máme všechno nakoupené my a oni to mají zdarma.“

⇒ **sportovní vybavení, výtvarné potřeby, ostatní**

R4: „Tak z těch her je tady vlastně vzdušný hokej, stolní fotbal, stolní tenis, máme tady tři počítače připojené na internet, herní konzoly, spoustu stolních her, nejoblíbenější je člověče. Jo potom tady máme i různé kopačky, máme tady i volejbalový míč, volejbalovou síť aby ten čas strávili tak, aby si prostě mohli vybrat... Jsou tady i různé výtvarné potřeby. No, ještě knížky tady máme a snažíme se, aby i v rámci té školy tady měly, když potřebují udělat úkoly, tak aby měly.“

Komentář: Respondentka uvedla v jiných částech rozhovoru, že mají v zařízení k dispozici také hudební nástroje a pomůcky, kuchyňku pro vaření s dětmi. Otázky zněly: „Snažíte se vědomosti, zkušenosti z oblasti Vašich zájmů předávat dětem, které navštěvují Vaše zařízení?“ **R4:** „...ted' jsme minulý rok, teda minulý týden kupovali hudební nástroje.“ „Jaké hračky, a další materiální prostředky mají děti a mládež k dispozici ve vašem zařízení?“ **R4:** „To máme ty workshopy a třeba když je to na nějaké téma tak se domluvíme, když máme nějakou lektorku, tak třeba ona něco koupí a potom se to proplatí nebo my něco koupíme, a když si děláme něco sami, tak dycky je to třeba na nějaké téma tohle třeba sme dělali různé věcičky z vlny, tak jsme koupili vlnu, to byla vlna. Nebo byly různé náušnice, sme dělali a tak podobně.“ **Snažíte se, aby prostředí, které děti navštěvují při docházení k vám do zařízení, bylo podpůrné pro činnost, aby utvářelo tvůrčí atmosféru?** **R4:** „Určitě. Snažíme se, aby se nějak rozvíjely v rámci, at' jsou to motorické schopnosti jako tak ale třeba i psychické, sociální schopnosti dovednosti co se týče s tím tvůrčím tak máme tady různé workshopy třeba dílničky no, máme tady troubu, takže pečeme různé pečeni buchet a tak podobně. Snažíme se určitě, aby se dozvěděly, protože často to doma ani nemají, takže aby se aspoň tady to nějak učily.“

⇒ **sportovní vybavení, výtvarné potřeby, hudební nástroje, kuchyňka pro dílnu vaření**

R5: „Tak my máme vybavení na společenské, společné hry, nebo na sportovní aktivity, hlavně teda stolní tenis, kulečnick, stolní fotbal. Co se týče té nějaké kreativní části tak máme keramickou pec a máme kuchyň, kde někdy pořádáme takovou dílnu vaření. A pak tam máme teda dva počítače pro klienty. A vedle toho ještě sedací soupravy a bicí soupravu máme, elektrickou kytaru, kombo.“

⇒ **sportovní vybavení, výtvarné potřeby, kuchyňka pro dílnu vaření, hudební nástroje a pomůcky**

R6: „Takže my tu máme takové, já bych řekla standardní vybavení, máme tam tři počítače s možností teda internetu. Máme videotéku, máme televizi, karaoke, ping - pongový stůl, fotbálek, knihovnu, šipky, potřeby k rukodělné činnosti, pohovka k relaxaci, snad jsem na nic nezapomněla. Varhany, kytara, takže takové myslím že standardní to vybavení pro tu činnost.“

⇒ **hudební nástroje a pomůcky, sportovní vybavení, výtvarné potřeby**

Otázka č. 23 – Je vaše zařízení moderně vybaveno?

R1: „*Ne. Díky tomu nemají naši uživatelé pocit, že jsou v oficiálním prostředí a připadají si v klubu opravdu dobře.*“

⇒ **prostory nejsou moderně zařízeny**

R2: „*Zpočátku po vzniku zařízení byl klub vybaven převážně z darů, takže tu byly vysloužilé sedačky, vyřazené stoly a židle, starší TV i PC, což se postupně podařilo nahradit z různých grantů novým vybavením. Paradoxně je pro uživatele mnohdy příjemnější a líp se cítí v prostoru, který není příliš honosný a moderně sterilní a kde se nemusí bát, že něco zničí. Ovšem co se týká technik, jsou docela nároční.*“

⇒ **prostory nejsou moderně zařízeny, moderní technika**

R3: „*Já si myslím, že tady je to dobré. Tím, že je to malý prostor tak je to útulné, moderně určitě jsme vybaveni, teď jsme nakupovali všechno nové, jakože třeba elektroniku a tak, takže... To určitě jo.*“

⇒ **moderní vybavení, obzvláště technika**

R4: „*Já myslím, že snad jo. Máme tady i počítače, docela nové, docela jdou rychle. Nejoblíbenější je ten stolní tenis, takže si myslím, že jo, že si nemůžeme stěžovat.*“

⇒ **prostory jsou moderně zařízeny, i vybavení**

R5: „*Po technické stránce je moderní - PC, dataprojektor, výzdoba. Nábytek a vybavení (stoly, sedací soupravy) nejsou moderní, většinou používáme starší odložené kusy.*“

⇒ **prostory nejsou moderně zařízeny, technika moderní**

R6: „*My jsme se snažily tak jako aby bylo pěkné, útulné, aby to bylo i moderní.*“

⇒ **kompromis mezi moderností a útulností**

Shrnutí: Nízkoprahové kluby dětí a mládeže poskytují bohaté materiální vybavení, zejména v oblasti hudební a výtvarné. Pracovníci ve spolupráci s dětmi se snaží o kompromis mezi moderností a útulným a pohodlným vybavením poskytovaných prostor.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

Praktická část této bakalářské práce byla zaměřena především na zjištění personálních, prostorových a materiálních podmínek, které nabízejí vybraná NPZ ve Zlínském kraji.

Z personálních podmínek šlo především o zjištění, zda pracovníky nízkoprahových klubů jejich zaměstnání baví a naplňuje, což je základní podmínkou pro vykonávání práce naplno a se zaujetím a přináší tak maximální soustředěnost na klienty klubů a jejich blaho. Všichni respondenti odpověděli, že je jejich práce baví a také v následující otázce bylo zjištěno, že hlavními zdroji motivace těchto pedagogů je prioritou zkvalitňování služeb, možnost využití kreativity v zaměstnání, dobrý kolektiv pracovníků, ale také klienti samotní. Dále šlo o to zmapovat, zda mají pracovníci NPZ širokou oblast zájmů a vzdělání, a tudíž mohou dětem nabídnout nespočet aktivit, které jsou schopni vykonávat na základě přenesení zkušeností ze svého osobního života. Jelikož největší počet respondentů spadá do věkové kategorie 23 – 30 let, jedná se v jejich případě o dokončování vzdělávání na vysokých školách, většinou v dálkové formě studia. Respondenti, kteří mají více času, protože již nestudují, se většinou vzdělávají i nadále prostřednictvím kurzů a seminářů, a to i nad rámec povinných 24 hodin daných zákonem o sociálních pracovnících. Jedná se zejména o kurzy krizové intervence, zdravotnické kurzy.

Pracovníci NPZ mají velmi široké oblasti svých zájmů, ze kterých se snaží většinou co nejvíce předávat svým klientům. Dva respondenti odpověděli, že považují své zaměstnání jako jeden ze zájmů, z čehož vyplývá opravdové zaujetí pro danou věc. Vedoucí, kteří uváděli, že poznatky a zkušenosti z oblasti svých zájmů a vzdělání uplatňují v práci, pak jmenovali nejčastěji tyto aktivity – dramatické výchovy a dramaterapie, sdílení, informace o knihách, filmech, nadšení pro výtvarnou činnost, odborné poradenství, nadšení pro hudební činnost. Většinu těchto aktivit lze označit dle jako tvořivé. Zvláště pak uplatňování tvořivosti v drama terapii, výtvarná činnost, hudební činnost. Otázka využívání improvizace jako jeden z hlavních faktorů neupadávání do stereotypu pracovních postupů a schopnost přizpůsobení se novým situacím vyplynula jako pozitivní. Pracovníci NPZ jsou většinou schopni improvizace a mají k ní pozitivní postoj, což předchází upadávání do stereotypního výkonu práce a usnadňuje tak vymýšlet neustále nové a nové postupy, které mohou zkvalitňovat služby klientům. Pouze jedna respondentka odpověděla, že

improvizaci v práci nemá ráda. Všech šest respondentů se samo považuje za tvořivé a dva z nich vyjádřili názor, že pracovník NPZ musí být tvořivý, že to tato práce vyžaduje. Respondenti se téměř shodli na faktu, že jejich postoje k uživatelům služeb jsou přátelské, bez předsudků, snaží se být přirození a otevření v komunikaci s každým klientem. Považují to za jeden z nejkvalitnějších způsobů budování dobrých vztahů, respektu a důvěry ve vztahu pedagog versus klient.

Co se týče snahy o utváření tvůrčího prostředí klubů, respondenti uváděli, že jim jde především o zajištění rozvoje talentu, nabídnutí vlastního projevu prostřednictvím realizace nápadů při úpravě a výzdobě společných prostor. Snaží se děti zaujmout, v mnoha případech také kompenzovat chybějící podporu ze strany rodiny, snaží se, aby se klienti v zařízení cítili opravdu dobře. Jak bylo uvedeno v teoretické části této práce, pozitivní a tvůrčí, podpůrná atmosféra je jeden z faktorů podporujících rozvoj tvořivosti, což lze považovat v NPZ na základě výzkumu za splněné. Prostřednictvím anket a dotazníků se vedoucí informují o tom, že jsou klienti v jejich zařízení spokojeni a cítí se tam dobře. Problémem je někdy nezáměr ze strany uživatelů.

V otázce, která zjišťovala realizaci konkrétních aktivit a programů, které lze označit jako tvůrčí či podporující rozvoj tvořivosti, byly zjištěny následující: kreativní dílna, výtvarné workshopy, dramaterapie, hudební programy (používání netradičních hudebních nástrojů, karaoke), výtvarné dílny spojené se zážitky a poznatky získanými při besedách, měsíční programy spojené s plněním úkolů.

Dále bylo předmětem rozhovoru zjistit, zda jsou v zařízeních pořádány besedy a přednášky a jestli po nich následují diskuse, při kterých pracovníci využívají konkrétní metody, které lze označovat jako metody rozvíjející tvořivost. Besedy a přednášky jsou na základě odpovědí respondentů časté a oblíbené. Jsou pořádány jednak samotnými pracovníky NPZ, ale také externisty. Jde především o výběr témat, která jsou aktuální pro danou věkovou skupinu, a které pracovníci hodnotí jako pozitivní přínos pro uživatele. Jsou to aktuální témata jako například kyberšikana, extremismus, sexualita, poruchy příjmu potravy, závislosti apod. Pedagogové se snaží většinou co nejvíce zapojovat klienty. I když si toho pracovníci na základě odpovědí nejsou někdy vědomi, používají k tomu metody a postupy rozvoje tvořivosti, zejména diskusní metody (skupinové, brainstorming), problémové metody (heuristika), projektové metody, situační a inscenační, skupinovou

práci. Tyto metody také používají v rámci dalších programů navazujících na konkrétní projektové činnosti.

Relaxace je považována za jeden z prostředků, jak dosáhnout uvolnění a lépe se soustředit na určitou činnost. Další otázka byla směřována na zjištění využití nějaké formy relaxace v zařízení.

Ve třech zařízeních relaxaci nepoužívají vůbec, v jednom z nich to ale považují za dobrou připomínku z mé strany a tudíž budou přemýšlet o jejím zavedení do činnosti NPZ. Ve zbývajících zařízeních relaxaci používají, zvláště pak na odreagování, imaginaci, na uvolnění před navazujícími činnostmi.

Pedagogové pracující v NPZ sledují aktuality v oblasti sociálních služeb, sledují odborné články, rady, zkušenosti, metodiky ostatních odborníků, což jistě napomáhá neustálému obohacování zkušeností a možnost aplikace v praxi. Využívají nejčastěji webové streetwork.cz, odborné časopisy (Psychologie dnes, Sociální práce, Sociální služby), odbornou literaturu a pořady.

Pokud budeme mluvit o stránce prostorové, většina zařízení si na své podmínky nestěžuje, ale kdyby měly možnost například větších prostor, bylo by to pro ně přínosem. Jak uvedla jedna z respondentek, kapacita klubu je v současné době čtyřnásobně překročena. Teplota vzduchu a dobře větrané, a tudíž i přirozeně osvětlené místnosti většinou existují. Pouze jedna respondentka uvedla, že jejich prostory jsou v suterénu, tudíž nemají okna a používají pouze umělé osvětlení. Přítomnost rušivých elementů, jako je hluk z okolí vedoucí charakterizují jako neškodný, jelikož je podle nich pro tuto věkovou skupinu potřeba určitého stupně ruchu. Z toho vyplývá, že jedinci mají dobré vnější podmínky zabezpečující možnost rozvoje tvořivosti.

NPZ nabízejí spoustu aktivit, které lze provozovat v přírodě, která může sama o sobě jejím sledováním inspirovat. Jsou to víkendové akce, pořádání preventivních programů. Ojedinele je tvůrčí činnost podporována vhodně zvolenou hudbou. Uživatelé mají možnost realizovat se prostřednictvím vlastních nápadů a umění přímo v zařízení. Pracovníci center jim umožňují a dokonce oceňují projevy tvůrčí činnosti (výzdoba zařízení, možnost malby na zdi, vystavení vlastních produktů činnosti). Do jisté míry je projevoování kreativity hlídáno, aby se neobjevovaly vulgární projevy.

Poslední zkoumanou oblastí bylo materiální vybavení. NPZ disponují širokou nabídkou možností, jak trávit volný čas v těchto zařízeních kreativně, a to nabídkou následujících pomůcek a vybavení. Rozmanité výtvarné a potřeby pro rukodělnou činnost, keramická pec, hudební nástroje a pomůcky (kytary, varhany, mixážní pulty, ozvučení pro provoz standardní rockové kapely, didжерidou, africké bubínky, flétny, taneční prostory, kuchyňka, ostatní – deskové hry (Twister, Ubongo, Alhambra, Osadníci z Katanu, Česko, Aktivita, Kris-Kros, Jenga věž), knihovny. Tvořivost lze projevit ve všech uvedených činnostech.

Co se týče modernosti zařízení, bylo nám osvětleno, že prostory jsou zařízeny moderně většinou jen po stránce technické, jelikož ostatnímu zařízení (nábytek) dávají klienti přednost opotřebovanému. Jednak je to z důvodu, že nemají strach o poničení zařízení, ale také pro to, že je potom na základě výpovědi pracovníků podle dětí zařízení neformálnější a útulnější.

ZÁVĚR

NPZ pro děti a mládež ve Zlínském kraji jsou podle mě výbornou možností, kam děti nasměrovat, pokud neví co s volným časem. Ve všech zařízeních je příjemné prostředí, které si samy děti mohou upravovat k obrazu svému. Poskytují dobré zázemí, a to jak sociální, tak materiální. Vedoucí těchto center jsou velice milí a ochotní lidé, kteří dělají svou práci opravdu rádi a s nasazením. Dá se říci, že většina z nich neberou úlohu pracovníka v tomto zařízení pouze jako dohled nad mládeží, která se „nemá kam uklidit“, ale snaží se je zaujmout, a to všemožnými způsoby. Ačkoli jsem se setkala se zařízeními, kde mi bylo řečeno, že děti nestojí o přílišnou aktivitu pracovníků a nechtějí spolupracovat např. na výtvarných dílnách, zájmových projektech atd., ve většině tomu bylo naopak. Vedoucí a také ostatní pracovníci se snaží dětem předávat maximum ze své praxe, zájmů, studia...Jak vyplynulo z výzkumu, v těchto zařízeních lze rozvíjet tvořivost dětí a mládeže.

Kreativita je zajímavá věc, všichni jistě alespoň jednou v životě navštívili muzeum, galerii či nějakou výstavu. Co bychom si počali bez rozmanitých vynálezů, které nám nyní usnadňují život? Myslím si, že je důležité dětem, ale také mládeži věnovat dostatečnou pozornost, protože všichni Nejspíš chceme, aby se naše společnost vyvíjela zdravě. Konkrétně rodiče a ti, kteří studují pedagogické obory, tomu mohou být hodně nápomocní, protože působí na výchovu a utváření osobnosti dítěte. Pokud jde člověk studovat pedagogický obor, měl by do toho jít podle mě s myšlenkou, že bude potřebovat ve svém povolání uplatňovat kreativitu a improvizaci. Slyšíme často od dětí, že ten a ten učitel je nudný, nezábavný. Bohužel k tomu dochází právě u těch pedagogů, kteří se ve škole naučí určité pracovní a metodické postupy, pokyny, a nejsou ochotní kompromisu. Pokud se ale pedagog dokáže odvázat a zároveň vkládá do své práce metodiku, věnuje se s nadšením a se zapojením tvůrčího myšlení přípravě ať už na vyučování nebo na jakékoli další činnosti pořádané právě v zařízeních pro volný čas, potom je jisté, že bude mít o to větší úspěch u dětí. I tím, že se pedagog dokáže vcítit do jejich situace a nebude na ně nahlížet pouze jako nevzdělané a nevychované, neochotné spolupracovat, si je získá. Pokud dítě cítí, že je přijímáno takové, jaké je, vytváří si pozitivní postoj k pedagogovi a je utvářena důvěra navzájem.

Závěrem bychom chtěli doporučit ať už rodinám dětí, vychovatelům, či dalším lidem ve Zlínském kraji, kteří mají na starosti nějaké dítě, zkusit mu navrhnout trávení volného

času v tomto zařízení. Na základě průzkumu a rozhovorů s pracovníky těchto klubů můžeme poznamenat, že nabízí bezpečné prostředí, nespočet aktivit, podporu, důvěru, a hlavně možnost rozvoje tvořivosti dětí i mládeže.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- [1] BEAN, Reynold. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 86 s. ISBN 80-7178-035-9.
- [2] HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Budka, 1994. 297 s. ISBN 80-90 15 49-0-5.
- [3] KOBYLKA, Jan. *Kreativita, týmová práce a některé kultivační techniky*. Praha: ÚVTEI, 1988. 52 s.
- [4] KÖNIGOVÁ, Marie. *Tvořivost techniky a cvičení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 188 s. ISBN 978-80-247-1652-7.
- [5] KOŽUCHOVÁ, Mária. *Rozvoj technickej tvorivosti*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1995. 156 s. ISBN 80-223-0967-2
- [6] LENNON, Kathleen; DACEY, John S. *Kreativita*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 250 s. ISBN 80-7169-903-9.
- [7] LOKŠOVÁ Irena; LOKŠA Josef. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 199 s. ISBN 80-7367-176-X.
- [8] LOKŠOVÁ, Irena; LOKŠA, Josef. *Tvořivé vyučování*. 1. vyd. Praha: Grada, 2003. 208 s. ISBN 80-247-0374-2.
- [9] MAŇÁK Josef; ŠVEC Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. 219 s. ISBN 80-7315-039-5
- [10] MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2010. 325 s. ISBN 978-80-247-2339-6.
- [11] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- [12] MUSIL, Miroslav. *Talenty cez palubu?*. 1. vyd. Bratislava: Smena, 1989. 251 s.
- [13] NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. roz. vyd. Praha: Academia, 1998. 437 s. ISBN 80-200-0625-7.
- [14] NĚMEC, Jiří. *S hrou na cestě za tvořivostí: poznámky k rozvoji tvořivosti žáků*. Brno: Paido, 2004. 135 s. ISBN 80-7315-014-X.

- [15] PECINA, Pavel. Tvořivost ve vzdělávání žáků. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 99 s. ISBN 978-80-210-4551-4.
- [16] PETROVÁ, Alexandra. Tvořivost v teorii a praxi. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. 169 s. ISBN 80-86226-05-0.
- [17] PLHÁKOVÁ, Alena. Učebnice obecné psychologie. 1. vyd. Praha. Academia, 2008. 472 s. ISBN 978-80-200-1499-3.
- [18] SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy v práci s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež.* In KLÍMA, Petr (Ed.). Kontaktní práce. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork, 2011. s. 45 – 65. ISBN: 978-80-254-4001-8.
- [19] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [20] VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-308-0.
- [21] Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. Dostupný z www: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně

Např. Například

Tzv. Tak zvané

NPZ Nízkoprahová zařízení

S. Strana

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Vztah mezi novostí, užitečností a tvořivostí.....	13
---	----

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Pohlaví vedoucích pracovníků vybraných NPZ Zlínského kraje	37
Graf 2 Věkové kategorie vedoucích pracovníků z 6 NPZ Zlínského kraje	38
Graf 3 Dosažený titul v konkrétním oboru VŠ vzdělání	39